

KESTÄVÄN KEHITYKSEN NYKYTILA VAPAAN SIVISTYSTYÖN OPPILAITOKSISSA

Rilli Lappalainen

OPETUSHALLITUS
UTBILDNINGSTYRELSEN

Raportit ja selvitykset 2025:8

© Opetushallitus

Raportit ja selvitykset 2025:8

ISBN 978-952-13-7017-5 (pdf)

ISSN-L 1798-8918

ISSN 1798-8926 (pdf)

Taitto: PunaMusta Oy/Sisältö- ja suunnittelupalvelut

www.oph.fi

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	4
1. JOHDANTO	6
1.1 Vapaa sivistystyö	6
1.2 Kestävän kehityksen määrittely	8
2. SELVITYKSEN TULOKSET	10
2.1 Aineiston keruu ja vastaajat	10
2.2 Kestävän kehityksen näkökulmat vapaan sivistystyön oppilaitoksissa	12
2.3 Kestävä kehitys kasvatuksessa ja koulutuksessa	17
2.4 Ohjaavuus, raportointi ja arviointi	23
2.5 Kestävän kehityksen näkyväksi tekeminen	27
2.6 Toimintaympäristön muutosten vaikutukset	29
2.7 Tulevaisuuden näkemykset ja haasteet	31
2.8 Tulevaisuuden tukitarpeet	32
3. KESKEISET HAVAINNOT JA KEHITTÄMISTARPEET	34
LÄHTEET	37
LIITE Oppilaitoksille lähetetty kyselylomake	38

TIIVISTELMÄ

Kestävä kehitys on olennainen osa vapaan sivistystyön ydintä. Vapaan sivistystyön tehtävänä on tukea yksilöiden persoonallisuuden monipuolista kehittymistä ja kykyä toimia yhteisöissä sekä edistää kansanvaltaisuuden, tasa-arvon ja moniarvoisuuden toteutumista suomalaisessa yhteiskunnassa. Kestävä kehitys on kirjattu lakiin vapaasta sivistystyöstä, ja sen mukaan oppilaitoksissa järjestettävän koulutuksen tavoitteena on edistää kestävän kehityksen toimeenpanoa.

Opetushallitus teetti opetus- ja kulttuuriministeriön toimeksiannosta selvityksen vapaan sivistystyön oppilaitosten kestävän kehityksen tilasta. Raportti perustuu keväällä 2025 tehtyyn kyselyyn, johon saatiin vastaus 263 vapaan sivistystyön oppilaitoksesta. Nämä edustavat lähes 92 (91,6) prosenttia kaikista vapaan sivistystyön oppilaitoksista. Selvityksessä kysyttiin, miten kestävyiden eri näkökulmat toteutuvat oppilaitosten toiminnassa ja kuinka hyvin se on integroitu opetukseen ja käytännön työhön. Kyselyssä selvitettiin myös toimintaympäristön muutosten vaikutuksia toimintaan ja tunnistettiin kehittämistarpeita.

Oppilaitokset ovat pääsääntöisesti motivoituneita toimimaan kestävän kehityksen edistämiseksi ja toimeenpanemaan omalta osaltaan kestävää kehitystä. Vastaajat kuitenkin kantavat huolta suunnitelmallisen ja systemaattisen toimeenpanon toteuttamisesta, koska sen pelätään lisäävän työkuormaa merkittävästi. Oppilaitokset kaipaavatkin konkreettisia, helposti sovellettavia ohjeita kestävän kehityksen suunnitteluun ja toteutukseen. Kestävän kehityksen seuranta- ja arviointimenetelmiin toivotaan selkeyttä. Oppilaitosten ylläpitäjillä on keskeinen rooli vahvistaa kestävän kehityksen merkitystä oppilaitosten strategioissa ja varmistaa riittävät resurssit toimeenpanon ohella myös seurantaan.

Kestävä kehitys mielletään monissa oppilaitoksissa itsestään selvänä arvona ja toteutettavina toimenpiteinä. Opiskelijat tai yhteistyökumppanit eivät kuitenkaan välttämättä tiedä asiasta. Arvojen ja toimintatapojen avaaminen ja niistä kertominen vahvistavat oppilaitoksen identiteettiä ja lisäävät sen lisäarvoa. Ne voivat myös parantaa oppilaitoksen asemaa yhteisöissä, tehostaa toimintaa ja jopa tuoda merkittäviä säästöjä.

Viime aikojen taloudelliset leikkaukset ovat vaikuttaneet merkittävästi osaan vapaan sivistystyön oppilaitoksista. Selvityksessä kysyttiin oppilaitosten kestävyysnäkemystä myös myynnin, taloudellisen arvon, kilpailukyvyn ja kohderyhmien kasvattamisen näkökulmasta. Niitä ei arvioitu merkittäviksi alueiksi taloudellisen kestävyiden osalta. Kuitenkin liittämällä niihin kestävän kehityksen ulottuvuus, kuten kestävä kulutus ja kierrätys sekä riskienhallinta ja innovaatiot, voivat oppilaitokset parantaa sekä omaa taloudellista kestävyystään että tukea opiskelijoiden kykyä toimia kestävämmiin.

Ympäristöllinen kestävyys näkyy vastauksissa melko kapeasti. Oppilaitoksista lähes kaikki mainitsevat jätteiden kierrätyksen konkreettisina toimenpiteinään, mutta se on paljon muutakin. Ympäristöloukkuvuuden vahvistaminen osana kokonaisvaltaista ja mitattavaa suunnitelmaa tukee oppilaitosten työtä ilmastonmuutokseen sopeutumisessa. Oppilaitokset tavoittavat toiminnallaan laajasti eri väestöryhmiä, ja niillä on mahdollisuus vaikuttaa laajasti oppimisen keinoin luonto- ja hiilikädenjäljen kasvattamiseen.

Monet oppilaitokset toimivat jo nyt tiiviissä yhteistyössä muiden oppilaitosten ja toimijoiden kanssa, mutta selvityksen mukaan myös parannettavaa on vielä paljon. Yhteistyön laajentaminen muiden yhteiskunnan toimijoiden kanssa voi synnyttää uusia innovaatiota, tehostaa toimintoja, tukea

paikallista kehitystä ja saada parempaa vaikuttavuutta aikaan. Vastaajat toivovat koko sektorin yhteistä vaikuttamistyötä vapaan sivistystyön merkityksen puolesta puhumisessa.

Oppilaitokset toivovat, että valtiovalta ohjaisi rahoituksella ja hanketyöllä oppilaitoksia yhä voimakkaammin kohti kestävän kehityksen tavoitteita ja yhteistyötä. Lisärahoitusta toivotaan kaikille oppilaitosmuodoille hankkeiden toteuttamiseen, yhteistyön tukemiseen, kestävän kehityksen toimintamallien kehittämiseen ja henkilöstön osaamisen vahvistamiseen. Kestävän kehityksen seuranta- ja arviointimenetelmiin toivotaan myös selkeyttä.

1. JOHDANTO

"Kestävä kehitys on kehitystä, joka tyydyttää nykyhetken tarpeet viemättä tulevilta sukupolvilta mahdollisuutta tyydyttää omat tarpeensa", muotoili YK:n ympäristön ja kehityksen maailmankomissio jo vuonna 1987. Komissio julkaisi "Yhteinen tulevaisuutemme" -raportin, joka nosti kestävä kehityksen kansainväliseen keskusteluun ja loi pohjan vuonna 2015 YK:ssa hyväksytylle kestävä kehityksen Agenda 2030-toimeenpanosuunnitelmalle. Suomi toimeenpanee kestävä kehityksen tavoitteita omalta osaltaan niin julkisen sektorin, yritysten kuin kansalaisyhteiskunnan toimijoiden kautta.

Kestävä kehitys on olennainen osa vapaan sivistystyön ydintä. Vapaan sivistystyön tehtävänä on tukea yksilöiden persoonallisuuden monipuolista kehittymistä ja kykyä toimia yhteisöissä sekä edistää kansanvaltaisuuden, tasa-arvon ja moniarvoisuuden toteutumista suomalaisessa yhteiskunnassa. Kestävä kehitys on kirjattu lakiin vapaasta sivistystyöstä, ja sen mukaan oppilaitoksissa järjestettävän koulutuksen tavoitteena on edistää kestävä kehityksen toimeenpanoa.

Jotta saadaan tilannekuva tämänhetkisestä vapaan sivistystyön oppilaitosten työstä kestävä kehityksen parissa, teetti Opetushallitus opetus- ja kulttuuriministeriön toimeksiannosta selvityksen vapaan sivistystyön oppilaitosten kestävä kehityksen tilasta. Tämä raportti perustuu keväällä 2025 tehtyyn kyselyyn. Käytännön selvitystyön toteutti Finnsus Oy.

Raportti tarkastelee sitä, miten kestävyiden eri näkökulmat toteutuvat oppilaitosten toiminnassa ja kuinka hyvin ne on integroitu opetukseen ja käytännön työhön. Kyselyssä selvitettiin myös toimintaympäristön muutosten vaikutuksia toimintaan ja tunnistettiin kehittämistarpeita.

1.1 Vapaa sivistystyö

Vapaa sivistystyö on suomalaiseen koulutusjärjestelmään kuuluva koulutusmuoto, josta säädetään vapaasta sivistystyöstä annetussa laissa (632/1998). Vapaan sivistystyön tarkoituksena on järjestää elinikäisen oppimisen periaatteen pohjalta yhteiskunnan eheyttä, tasa-arvoa ja aktiivista kansalaisuutta tukevaa koulutusta (632/1998: 1.1). Tavoitteena on ihmisten monipuolinen kehittyminen ilman muodollisia pätevyysvaatimuksia, keskittyen erityisesti aikuisten, mutta myös nuorten ja lasten, sivistyksen ja osaamisen vahvistamiseen (632/1998: 1.2).

Vapaan sivistystyön oppilaitoksia ovat kansalaisopistot, kansanopistot, kesäyliopistot, liikunnan koulutuskeskukset (urheiluopistot) ja opintokeskukset, joista jokaisella on oma laissa määritelty koulutustehtävänsä. Vapaan sivistystyön koulutuksen järjestäminen perustuu opetus- ja kulttuuriministeriön myöntämään oppilaitoksen ylläpitämislupa.

Vapaan sivistystyön oppilaitokset toteuttavat ympäri Suomen elinikäistä oppimista ja koulutusta, joka vahvistaa ihmisten osaamista ja kansalaistaitoja, lisää hyvinvointia ja vahvistaa yhteisöjä. Tämä työ on merkittävä osa Suomen kestävä kehityksen työn toimeenpanoa. Mukana toiminnassa on kaikenikäisiä lapsista senioreihin. Vapaa sivistystyö tavoitti vuonna 2021 noin 700 000 henkilöä (noin 15 prosenttia aikuisväestöstä) ja toteutti yli 80 000 koulutusta eri puolilla Suomessa (www.vipunen.fi, 2021). Koronapandemian vaikutus näkyy luvuissa, ja ne ovat pienemmät kuin aikaisempina vuosina.

Olennaista vapaassa sivistystyössä on, että koulutus on omaehtoista ja että siihen hakeutuminen on avointa kaikille. Koulutus ei ole tutkintotavoitteista, vaan vapaan sivistystyön oppilaitokset vastaavat pääsääntöisesti itsenäisesti koulutuksestaan ja sen kehittämisestä. Koulutustarjonta perustuu paikallisiin, alueellisiin tai valtakunnallisiin sivistystarpeisiin: vuoden mittaisista opintolinjoista muutamana tunnin lyhyisiin kursseihin, jotka kattavat aiheita kulttuurista, taiteesta, liikunnasta ja kielistä aina digitaaliseen osaamiseen ja yhteiskunnallisiin aiheisiin asti. Oppilaitokset järjestävät myös taiteen perusopetusta ja avointa korkeakouluopetusta vapaana sivistystyönä järjestettynä koulutuksena. Koska valtion rahoitus kattaa pääsääntöisesti vain osan koulutuksen järjestämisen kustannuksista, opiskelijoilta voidaan lain nojalla periä opetuksesta kohtuullisia maksuja.

Vapaan sivistystyön oppilaitokset

Kansalaisopistot

Kansalaisopistot ovat paikallisiin ja alueellisiin sivistystarpeisiin pohjautuvia oppilaitoksia, jotka tarjoavat mahdollisuuksia omaehtoiseen oppimiseen ja kansalaisvalmiuksien kehittämiseen. Useimmiten tarjontaan kuuluu taideaineiden, käsityön ja musiikin kursseja, kieli- ja kirjallisuuskursseja, kotitalouden, liikunnan ja tietotekniikan kursseja sekä yhteiskunnallisia aineita.

Kansanopistot

Kansanopistot ovat kokopäiväistä opetusta antavia sisäoppilaitoksia, jotka järjestävät nuorille ja aikuisille omaehtoisia opintoja, edistävät opiskelijoiden opiskeluvalmiuksia sekä kasvattavat heitä yksilöinä ja yhteiskunnan jäseninä. Vuonna 2021 toteutetun oppivelvollisuuden laajentamisen myötä perusopetuksen jälkeen oppivelvollisuutta voi suorittaa myös kansanopistojen vapaan sivistystyön tähän tarkoitukseen suunnatuissa koulutuksissa.

Kesäyliopistot

Kesäyliopistot ovat alueellisen koulutustarjonnan oppilaitoksia, joiden toiminnassa painottuvat avoin korkeakouluopetus sekä alueen muihin osaamis- ja sivistystarpeisiin vastaaminen ottaen huomioon myös korkeakoulutettu väestö.

Liikunnan koulutuskeskukset

Liikunnan koulutuskeskukset ovat kokopäiväistä opetusta antavia valtakunnallisia sisäoppilaitoksia tai alueellisia oppilaitoksia, joiden tehtävänä on järjestää liikuntaharrastusta, hyvinvointia ja terveyttä edistävää koulutusta koko väestölle sekä liikunnan järjestö- ja seuratoimintaa palvelevaa koulutusta ja valmennustoimintaa.

Opintokeskukset

Opintokeskukset toimivat valtakunnallisina oppilaitoksina järjestämällä opintoja itse sekä yhdessä kansalais- ja kulttuurijärjestöjen kanssa elinikäisen oppimisen, hyvinvoinnin ja aktiivisen kansalaisuuden sekä demokratian ja kansalaisyhteiskunnan toiminnan edistämiseksi.

Vapaan sivistystyön keskusjärjestöt

Vapaan sivistystyön keskusjärjestöjä ovat Kansalaisopistojen liitto ry, Suomen Kansanopistoyhdistys ry, Suomen kesäyliopistot ry, Urheiluopistot ry, Opintokeskukset ry ja Bildningsalliansen r.f. Bildningsalliansen r.f. on ruotsinkielisten vapaan sivistystyön oppilaitosten keskusjärjestö oppilaitosmuodosta riippumatta, muut ovat oppilaitosmuotokohtaisia keskusjärjestöjä. Kullakin on merkittävä rooli jäsentensä kehittämisen tukena, edunvalvonnassa ja vaikuttamistyössä.

Keskusjärjestöt muodostavat yhdessä yhteistyöjärjestön Vapaa Sivistystyö ry (VST ry) – Fritt Bildningsarbete rf, joka on vapaata sivistystyötä tekevien oppilaitosten ja niiden valtakunnallisten keskusjärjestöjen yhteistyöjärjestö.

VST ry keskittyy vapaan sivistystyön yhteiseen edunvalvontaan ja vaikuttamiseen. Vaikuttamistyön sisältönä ovat vapaan sivistystyön asema ja toiminnalliset resurssit suomalaisessa koulutus- ja oppimisjärjestelmässä. Lisäksi VST ry koordinoi vapaan sivistystyön tutkimuksen yhteistyöohjelmaa Sivistystyön Vapaus ja Vastuu.

Selvityksen yhteydessä sekä keskusjärjestöt että VST ry saivat positiivista palautetta kestävän kehityksen merkittävänä tukijoina ja oppilaitosten kannustajina kestävän kehityksen käytännön toteuttamisessa.

1.2 Kestävän kehityksen määrittely

Globaalin kestävän kehityksen toimintaohjelma Agenda 2030 hyväksyttiin YK:ssa vuonna 2015. Agenda 2030 muodostaa ensimmäisen YK:n jäsenvaltioita koskevan toimintaohjelman ja tavoitteiston kestävän kehityksen toteuttamiseksi.

Suomi kantaa globaalia vastuuta sekä toimii aktiivisesti ja edelläkävijänä Agenda 2030-tavoitteiden saavuttamiseksi. Opetus- ja kulttuuriministeriö on omassa strategiassaan lupautunut vahvistamaan kansainvälistä vaikuttavuutta ja globaalia vastuuta sekä sitoutunut kestävään kehitykseen.

Kestävä kehitys, kestävyys ja vastuullisuus ovat keskeisiä arvoja vapaan sivistystyön oppilaitosten toiminnassa. Oppiminen ja sivistys ovat yhteiskunnallisen kehityksen edellytyksiä. Sivistys näkyy ja vaikuttaa yhteiskunnassa osaamisena, luovuutena, yli sukupolvien ulottuvana vastuuntuntona ja vastuunkantona. Sivistys ei siis ole vain ajattelua tai pohdintaa, vaan käytännön tekoja.

Historiallisista, ylläpitäjäorganisaation taustasta tai toimintatavasta johtuen eri oppilaitokset ovat tottuneet käyttämään erilaisia termejä. Sen vuoksi selvitystyössä määriteltiin, mitä kestäväällä kehityksellä tarkoitetaan tässä yhteydessä:

Kestävä kehitys tarkoittaa kehitystä, joka turvaa nykyisille ja tuleville sukupolville hyvät elämisen mahdollisuudet. YK:n kestävän kehityksen tavoiteohjelma Agenda 2030 pyrkii äärimmäisen köyhyyden poistamiseen sekä kestävään kehitykseen, jossa otetaan ympäristö, talous ja ihminen tasavertaisesti huomioon. Ohjelman kantava periaate on, että ketään ei jätetä kehityksessä jälkeen.

Kestävä kehitys on kehitystä, joka tyydyttää nykyhetken tarpeet viemättä tulevilta sukupolvilta mahdollisuutta tyydyttää omat tarpeensa. Sen peruselementeiksi ovat muotoutuneet ekologinen, taloudellinen sekä sosiaalinen ja kulttuurinen kestävyys. Kestävän kehityksen tavoitteet tähtäävät siihen, että ihmiset oppivat elämään sopuinnussa luonnon ja toistensa kanssa.

Kestävään kehitykseen liittyy olennaisesti ajatus maapallon rajoista. Ihmisen toiminta on sopeutettava maapallon luonnonvaroihin ja luonnon kantokykyyn.

Tässä selvityksessä tarkasteltiin kestävyyttä nimenomaan oppilaitoksen näkökulmasta. Oppilaitosten käyttämät termit vastuullisuus, kestävyys, kestävä toiminta tai kestävä tulevaisuus ymmärtään tässä kyselyssä tarkoittavan samaa asiaa kuin kestävä kehitys.

2. SELVITYKSEN TULOKSET

2.1 Aineiston keruu ja vastaajat

Kaikkia vapaan sivistystyön oppilaitoksia (kansalaisopistot, kansanopistot, kesäyliopistot, liikunnan koulutuskeskukset ja opintokeskukset) koskeva suomen- ja ruotsinkielinen tiedonkeruu toteutettiin helmi-huhtikuussa 2025 kyselytutkimuksena. Kysely toteutettiin Webropol-kyselynä, ja se lähetettiin kaikkien oppilaitosten rehtoreille sähköpostilla. Kyselyyn vastasi 263 vapaan sivistystyön oppilaitosta, jotka edustivat yhteensä lähes 92 prosenttia (91,6 prosenttia) kaikista vapaan sivistystyön oppilaitoksista (287). Yksi vastaus saatiin manner-Suomen ulkopuolelta Ahvenanmaalta, ja se sisällytettiin mukaan selvitykseen.

Oppilaitoksista 59,7 prosenttia (n=157/172) oli kansalaisopistoja, 25,9 prosenttia (n=68/74) kansanopistoja, 6,8 prosenttia (n=18/19) kesäyliopistoja, 4,2 prosenttia (n=11/11) opintokeskuksia ja 3,4 prosenttia (n=9/11) liikunnan koulutuskeskuksia.

Oppilaitoksista 236 vastasi suomeksi ja 27 ruotsiksi. Kysely sisälsi monivalintakysymyksiä ja avoimia kysymyksiä.

Tulkinvaraisia vastauksia tai vastauksia, jotka eivät liittyneet kysymykseen, ei huomioitu analyysissä. Avoimien kysymysten vastaukset analysoitiin laadullisesti. Tulokset esitetään raportissa frekvensseinä ja prosentteina, ja tuloksia havainnollistetaan frekvenssitaulukoin.

TAULUKKO 1. VASTAAJAT OPPILAITOSMUODOITTAIN

Oppilaitosmuoto	Vastanneiden oppilaitosten määrä	Vastausprosentti
Kansalaisopisto	157	91 %
Kansanopisto	68	92 %
Kesäyliopisto	18	95 %
Liikunnan koulutuskeskus	9	82 %
Opintokeskus	11	100 %

KESTÄVÄ KEHITYS

1. Ekologisuus ja ympäristövastuu:

- "Aurinkovoimalan käyttöönotto."
- "Vähennämme ruokahävikkiä ja kierrätämme."
- "Jätelajittelu ja jätteenkeräys uudistettiin 2023."
- "Kierrätys, materiaalien uudelleen käyttö sekä ekologisuus."
- "Energian säästäminen, kierrätys, ja kestävät ratkaisut."
- "Kierrätys, luonnonläheisyys, ja luonnon kunnioittaminen."
- "Sähköiset koulutusmateriaalit käytössä."

2. Yhteisöllisyys ja osallisuus:

- "Henkilöstö sitoutetaan kestävä kehityksen ohjelmaan."
- "Linnunpönttötalkoot, jossa tehtiin uusia ja korjattiin vanhoja."
- "Yhteistyötä paikallisten toimijoiden kanssa, kuten vuokraamalla tiloja."
- "Olemme mukana kaupungin kestävä kehityksen suunnitelmassa."
- "Järjestämme vuosittain kestävä kehityksen viikon ja tapahtumia."
- "Osallistuva ja yhteisön toimintaan integroitunut toiminta."

3. Sosiaalinen kestävyys ja tasa-arvoisuus:

- "Saavutettavuus julkisilla, etäkoulutukset sekä koulutusmateriaalit sähköisenä."
- "Yhdenvertaiset mahdollisuudet jokaiselle."
- "Edistämme heikosti työllistävien tilannetta."
- "Huomioidaan erilaisten opiskelijoiden tarpeet."
- "Yhteisöllisyys ja kaikkien osallistuminen."
- "Edistämme hyvinvointia ja tasa-arvoa."

4. Kestävä elämäntapa ja arjen toimet:

- "Tavoitteena tuoda kestävä kehitys osaksi arjen toimintaa."
- "Oppiminen ja integrointi osaksi opetusta."
- "Käsitellään kestävyttä kaikissa aineissa."
- "Lähiruoka ja biolämpölaite."
- "Vähennämme turhaa matkustamista ja säästämme paikallisia resursseja."
- "Tavoitteena vähentää hävikkiä ja toimia ekologisesti."
- "Yhteisön pienet päivittäiset teot kuten lajittelu ja energian säästö."

5. Johdonmukaisuus, strategia ja kehittäminen:

- "Kestävä kehityksen suunnitelma ja tavoitteet."
- "Jatkuva arviointi ja suunnitelman päivittäminen."
- "Koulutukseen sisällytetyt kestävä kehityksen teemat."
- "Strategiassa korostetaan kestävä kehitystä osana koko toimintaa."
- "Sertifikaatit ja auditoinnit, kuten Okka-säätiön sertifikaatti."
- "Kestävä kehityksen tavoitteet ovat osa oppilaitoksen strategiaa."

6. Taloudellisuus ja resurssiviisaus:

- "Ei turhia hankintoja, resurssit kohdellaan vastuullisesti."
- "Resurssiviisaus ja tehokkuus arjessa."
- "Taloudellisuus ja kestävät ratkaisut kaikessa toiminnassa."
- "Vastuulliset hankinnat ja toimintatavat."

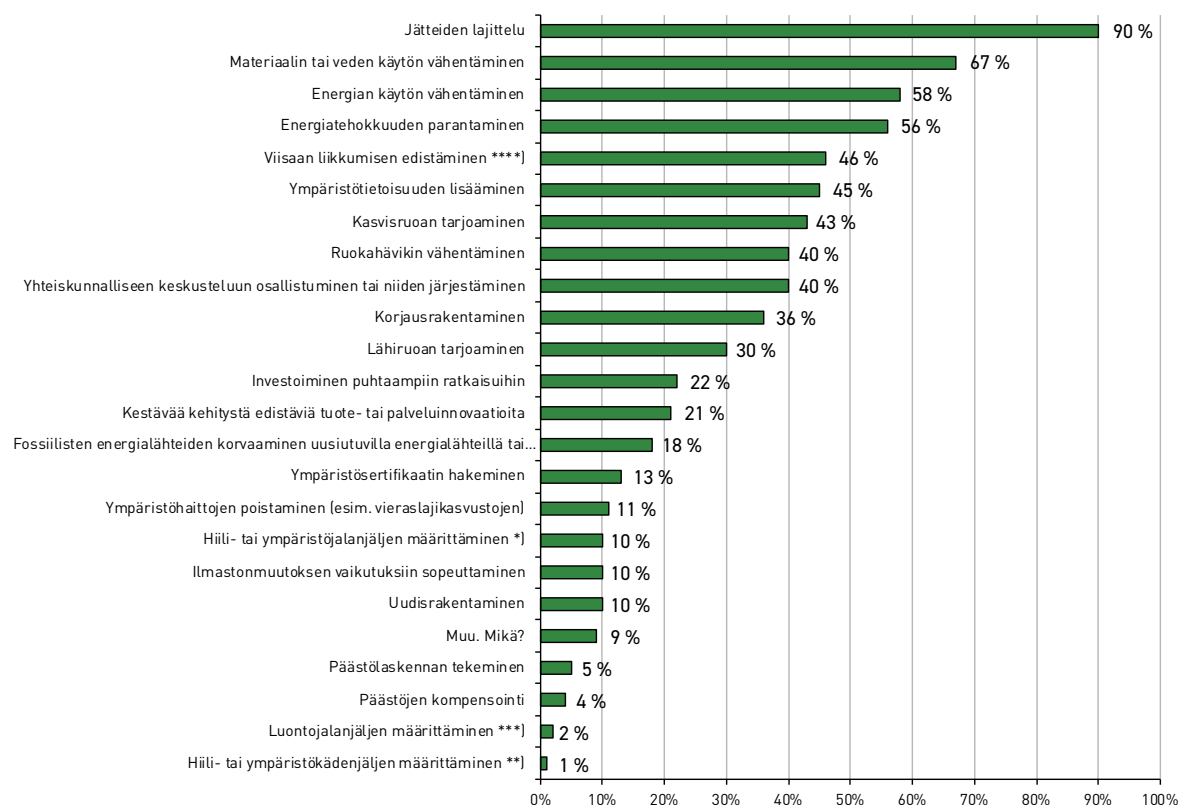
2.2 Kestävän kehityksen näkökulmat vapaan sivistystyön oppilaitoksissa

Jotta kestävä kehitys toteutuu, tarvitaan kokonaisvaltaista lähestymistapaa ja sellaisia toimenpiteitä päätöksenteossa ja toiminnassa, jotka yhdistävät ympäristölliset, sosiaaliset, kulttuuriset ja hallinnollis-taloudelliset näkökulmat yhtä aikaa.

Vastaajia pyydettiin valitsemaan kyselylomakkeen kestävyystoimenpiteistä kaikki ne vaihtoehdot, joita oppilaitoksessa on tehty ympäristön, sosiaalisen, kulttuurisen ja hallinnollis-taloudellisesta näkökulmasta.

KUVIO 1. MITÄ KESTÄVYYSTOIMENPITEITÄ OPPILAITOKSESSANNE ON TEHTY YMPÄRISTÖNÄKÖKULMASTA?

Vastaajien määrä: 263

Ympäristökestävyys

Kestävän kehityksen edellytyksenä on biologisen monimuotoisuuden ja ekosysteemien toimivuuden säilyttäminen sekä ihmisen taloudellisen ja aineellisen toiminnan sopeuttaminen pitkällä aikavälillä luonnon kantokykyyn. Kansallisten toimien lisäksi kansainvälinen yhteistyö on hyvin keskeisessä asemassa pyrittäessä ympäristölliseen kestävyYTEEN.

Ylivoimaisesti eniten oppilaitoksissa käytössä oleva ympäristötoimenpide on jätteiden lajittelu, jonka mainitsi yli 90 prosenttia vastaajista. Yli puolet oppilaitoksista on vähentänyt materiaalin, veden ja energian käyttöä ja parantanut energiatehokkuutta siirtymällä maalämmön ja aurinkoenergian käyttöön. Näitä toimenpiteitä on huomioitu erityisesti korjausrakentamisessa. Ne oppilaitokset, jotka käyttävät mm. kunnan omistamia tiloja, noudattavat näiden linjauksia.

Lähes puolet oppilaitoksista ovat edistäneet viisasta liikkumista¹, lisänneet ympäristötietoisuutta ja osallistuneet yhteiskunnalliseen keskusteluun. Muutama yksittäinen oppilaitos tarjoaa sähköautojen latausetua tai polkupyörien hankintaa henkilöstölle.

Ympäristöystävällisten, vegaanisten ja kierrätysmateriaalien käyttö on keskeinen osa opetusta ja toimintaa. Noin 40 prosenttia vastaajista kertoo tarjoavansa kasvisruokaa opiskelijoille ja vähentävänsä ruokahävikkiä.

Ympäristökestävyyden osalta kierrätys ja jätteiden lajittelu toimivat hyvin. Oppilaitokset viestivät käytännön ympäristöteoista oppilaitoksissa ja huomioivat ympäristöystävällisyyden materiaalihankinnoissa. Opetustarjonnassa on erilaisia ympäristökursseja ja yleisötilaisuuksia. Monet toiminnot, kuten vanhojen tuotteiden uudelleenkäyttö, lisäävät positiivisia ilmastovaikutuksia.

Oman toiminnan positiivisten tai negatiivisten ulkoisten vaikutusten tietoista mittaamista on tehty vasta hyvin vähän. Päästölaskentaa² on tehnyt 12 ja päästöjen kompensointia 10 oppilaitosta. Hiili- tai ympäristökädenjälkien mittaaminen³ ja luontojalanjäljen laskeminen⁴ ovat toimintoja, joilla oppilaitokset voivat lisätä ympäristöllistä kestävyYTEä. Kokonaisvaltaisessa ja systemaattisessa ympäristötyössä onkin parannettavaa lähes kaikilla oppilaitoksilla.

Vastaajat kertoivat avovastauksissa tunnistavansa lisätarpeita henkilökunnan kouluttamiseen, kestävä kehityksen suunnitelman laatimiseen ja ympäristösertifikaatin hakemiseen. Hyvinä esimerkeinä vastauksissa mainittiin mm. opisto, joka on ostanut suojelumetsiä vuosittain kestävä kehityksen viikolla, ja suunnitteilla oleva EKOina-opintolinja, joka keskittyy yksilön ympäristöjalanjäljen pienentämiseen.

"Uusien pyörätelineiden asentaminen ja kimppakyydit."

"Ruokahävikin minimointi hyvällä suunnittelulla."

1 Viisaalla eli kestäväällä liikkumisella tarkoitetaan ympäristön ja yhteiskunnan kannalta kestäviä kulutapoja, jotka ovat myös taloudellisia, sujuvia ja turvallisia sekä liikkujan terveyttä ja hyvinvointia edistäviä. Ensisijaisia valintoja ovat kävely, pyöräily ja joukkoliikenne. Jos henkilöauton käyttö on tarpeen, kannattaa suosia autojen yhteiskäyttöä, kimppakyytejä, liityntäpysäköintiä, vähäpäästöisiä autoja ja taloudellista ajotapaa. Viisaaseen liikkumiseen kuuluu myös liikkumistarpeen vähentäminen etätyön, etäkokousten ja sähköisen asioinnin avulla.

2 Hiilijalanjälki mittaa tuotteen tai toiminnan elinkaaren aikana syntyviä kasvihuonekaasupäästöjä.

3 Hiilikädenjälki kuvaa positiivisia ilmastovaikutuksia, joita voidaan saavuttaa esimerkiksi korvaamalla vanha tuote tai palvelu uudella.

4 Luontojalanjälki kuvaa ihmisen toiminnan vaikutusta luonnon monimuotoisuuteen ja erityisesti lajikatoon.

KUVIO 2. MITÄ KESTÄVYYSTOIMENPITEITÄ OPPILAITOKSESSANNE ON TEHTY SOSIAALISESTA NÄKÖKULMASTA?

Vastaajien määrä: 263

Sosiaalinen kestävyys

Sosiaalinen kestävyys keskittyy hyvinvoinnin ja elämänlaadun turvaamiseen kaikille kansalaisille. Siihen kuuluvat tasa-arvon edistäminen, köyhyyden vähentäminen ja sosiaalisten oikeuksien toteuttaminen. Sosiaalinen kestävyys varmistaa, että tuleville sukupolville jää hyvät elinolosuhteet ja mahdollisuudet elää hyvää elämää.

Vapaan sivistystyön oppilaitoksissa sosiaalinen kestävyys nähdään erittäin tärkeänä keskeisenä arvona. Sosiaalisen oikeudenmukaisuuden edistäminen ja ylläpitäminen ohjaavat oppilaitosten toimia vahvasti. Tämä näkyy myös vastauksissa. Eriarvoisuuden vähentäminen koulutuksessa, syrjäytymisen ehkäiseminen, sosiaalisen yhteenkuuluvuuden parantaminen, yhdenvertaisuuden ja yhdenvertaisten mahdollisuuksien tukeminen ja merkityksellisyiden kokemuksen tärkeyden valitsivat yli 60 prosenttia vastaajista.

Tärkeimmäksi asiaksi nousi työntekijöiden hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden parantaminen. Vastaava näkökulma yhteisön osalta nousi myös korkealle vastauksissa. Saavutettavuuden lisääminen opintoihin pääsemiseksi koetaan yli 70 vastaajien keskuudessa tärkeäksi sosiaalisen kestävyys-teoksen. Kuitenkin paikallisten ja lähiyhteisöjen tukemisen ja osallistamisen valitsivat vain puolet vastaajista. Avointen vastausten perusteella saavutettavuus ymmärrettiin lähinnä fyysisenä esteet-tömyytenä.

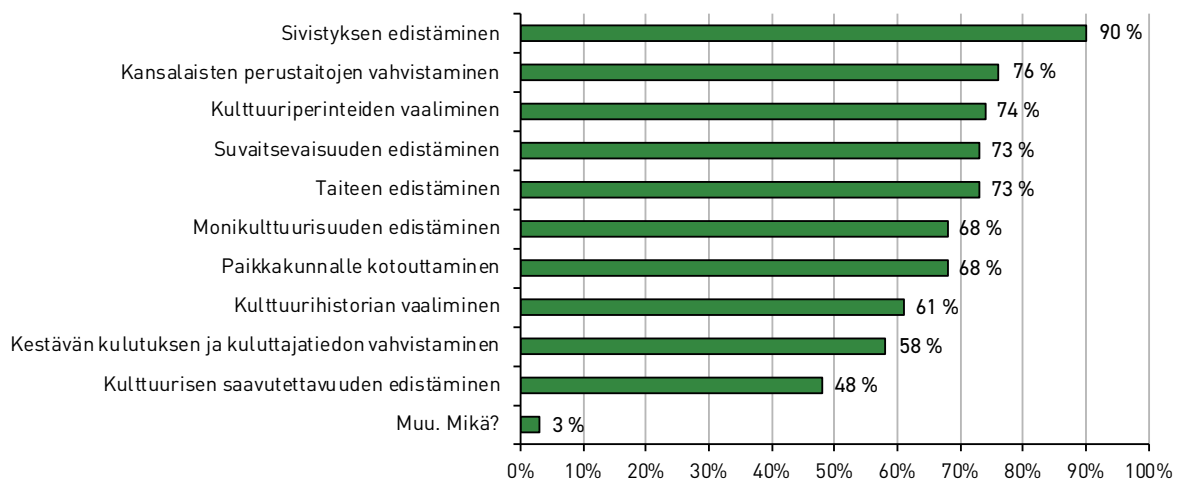
Sosiaalinen kestävyys toteutuu myös edistämällä tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta toiminnassa. Vastauksista selviää, että oppilaitokset panostavat sosiaalisen kestävyys toteuttamiseen oppilai-tosten sisällä, mutta sen laajentaminen vahvemmin ympäröivään yhteiskuntaan on rajoitetumpaa. Kymmenkunta oppilaitosta mainitsee, että niiden järjestämät kurssit pyrkivät tavoittamaan myös syrjäytymisvaarassa olevia ja toimintaa on hajautettu päätoimipaikan lisäksi myös kylille, jolloin opettaja liikkuu opiskelijoiden luokse.

Vähiten sosiaalinen kestävyys näkyy vastaajien mukaan ihmisoikeusriskien analysointina, huolelli-suusvelvoitteiden täyttämisenä (due diligence) tai lapsi- ja pakkotyön vastaisena toimintana.

"Sosiaalisesti kestävä kehitys edistämme vaikuttamalla toiminnallamme siten, että hyvinvoinnin ja osallisuuden edellytykset jakautuisivat tasa-arvoisesti. Koulutustemme kohderyhmää ovat aliedustetut ryhmät. Heitä kouluttamalla, ja perustaitojen koulutuksia tarjoamalla edistämme sosiaalisesti kestävä kehitys."

KUVIO 3. MITÄ KESTÄVYYSTOIMENPITEITÄ OPPILAITOKSESSANNE ON TEHTY KULTTUURISESTA NÄKÖKULMASTA?

Vastaajien määrä: 263

Kulttuurinen kestävyys

Kulttuurinen kestävyys mahdollistaa kulttuurien säilymisen ja kehittymisen sukupolvelta toiselle. Se tukee ihmisten henkistä kasvua ja kulttuurista monimuotoisuutta, mikä on tärkeää ihmiskunnan identiteetille ja yhteisöllisyydelle.

Kulttuurinen kestävyys on hyvin keskeinen asia oppilaitosten sivistystehtävässä. Yli 90 prosenttia vastaajista valitsikin sivistyksen edistämisen kaikkein tärkeimmäksi asiaksi kestävä kehityksen toimista. Yli 70 prosenttia vastaajista nosti esiin kansalaisten perustaitojen vahvistamisen, kulttuuriperinteiden vaalimisen ja taiteen edistämisen. Konkreettisina esimerkkeinä mainittiin mm. historiallisen rakennuskulttuurin ylläpitämisen edistäminen, perinteisten kädentaitojen opetus, kielisen-sitiivisyys kaikessa opetuksessa ja taiteiden välisyyden edistäminen produktioissa sekä paikallisen kulttuuritarjonnan monipuolistaminen konsertein, näyttelyin, tanssi- ja teatteriesityksin.

Alle puolet valitsivat kulttuurisen saavutettavuuden edistämisen ja kestävä kulutuksen ja kuluttajiedon vahvistamisen. Näissä molemmissa oppilaitoksilla voisi olla merkittävästi suurempi rooli, ja sen myötä ne vahvistaisivat asemaansa osana ympäröivää yhteiskuntaa.

"Kulttuuriperinnön vaaliminen on tärkeä osa opiston toimintaa ja tämä näkyy erityisesti tapahtumissa ja kurssisisällöissä."

KUVIO 4. MITÄ KESTÄVYYSTOIMENPITEITÄ OPPILAITOKSESSANNE ON TEHTY HALLINNOLLISESTA JA TALOUDELLISESTA NÄKÖKULMASTA?

Vastaajien määrä: 263

Hallinnollinen ja taloudellinen kestävyys

Taloudellinen kestävyys liittyy tasapainoiseen ja pitkäjänteiseen talouskasvuun, joka ei perustu velkaantumiseen tai luonnonvarojen hävittämiseen. Kestävä talous mahdollistaa yhteiskunnan keskeisten toimintojen ylläpitämisen ja edistää hyvinvointia. Hallinnollinen kestävyys toteutuu organisaation kulttuurin, henkilöstön koulutuksen ja toimintamallien kautta, joiden tarkoituksena on taata eettinen toiminta sekä estää väärinkäytöksiä. Tässä selvityksessä puhutaan hallinnollis-taloudellisesta kestävydestä.

Yli 86 prosenttia vastaajista kertoi, että he ovat lisänneet toimitilojen käyttöastetta ja niiden monikäyttöä. Tilojen yhteiskäyttö ja laajempi hyödyntäminen myös muiden toimijoiden kanssa on lisääntynyt. Samoin tavaroiden uudelleenkäyttö on erittäin suurta (lähes 80 prosenttia), ja yhteiskäyttö on suosittua lähes 70 prosentille vastaajista. Hallinnollisessa kestävyudessa myös hankerahoituksen hakemisen mainitsee lähes 65 prosenttia vastanneista.

Ainoastaan kolme neljästä vastaajasta nosti hyvän hallinnon periaatteet keskeiseksi osaksi toimintaansa. Samoin vain noin puolet vastaajista valitsi vastuullisen johtajuuden vahvistamisen oppilaitoksissa.

Parannettavaa löytyy kestävyyskriteereiden käyttöönotossa niin osto- ja hankintapäätöksiä tehtäessä, kuljetusten optimoinnissa kuin alihankinnan ja/tai toimitusketjun auditoinnissa. Taloustaitoja vahvistavien koulutusten järjestäminen ei ole juurikaan oppilaitosten ohjelmassa. Vain alle neljännes vastaajista kertoi järjestävänsä siihen liittyvää koulutusta.

Koronapandemian myötä syntynyt etäosallistumismahdollisuuksien lisääntyminen on jatkunut ja mahdollistanut laajemman joukon osallistumisen toimintaan. Vastaajat kertoivat myös, että olemassa olevia välineitä korjataan tai niitä kunnostetaan. Samoin paikallisia osajia ja toimijoita käytetään enemmän kuin aiemmin kouluttajina, mm. matkustamisen välttämiseksi.

2.3 Kestävä kehitys kasvatuksessa ja koulutuksessa

Opetus- ja kulttuuriministeriö ohjaa strategiansa kautta koko kasvatuksen ja koulutuksen toimialaa toimimaan kestävä kehityksen edistämiseksi. Strategian mukaan opetus- ja kulttuuriministeriön toiminnalla pyritään vahvistamaan kaikkien kykyä ja osaamista, vaikuttamaan luovan, tutkivan ja vastuullisen toiminnan kykyyn uudistaa yhteiskuntaa ja turvaamaan merkityksellisen elämän edellytyksiä yhdenvertaisesti (Opetus- ja kulttuuriministeriön strategia 2030, 2019).

Opetus- ja kulttuuriministeriön on laatinut hallinnonalan kestävä kehityksen linjauksen (2020), jonka avulla ohjataan hallinnonalan toimintaa kestävälle pohjalle strategian tavoitteiden mukaisesti. Koulutus-, tutkimus-, kulttuuri-, nuoriso- ja liikuntapolitiikan keinoin voidaan osallistua kaikkien Agenda 2030 -tavoitteiden edistämiseen. Kestävä kehityksen linjauksiin on kirjattu muun muassa: "Opetus- ja kulttuuriministeriö kannustaa varhaiskasvatukseen ja koulutukseen järjestäjiä kestävä kehityksen näkökulmien integrointiin kasvatukseen ja koulutukseen" sekä "edistää kestävä kehityksen osaamista vahvistamalla formaalin sekä non- ja informaalin koulutuksen yhteistyötä" (Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan kestävä kehityksen linjaus, 2020).

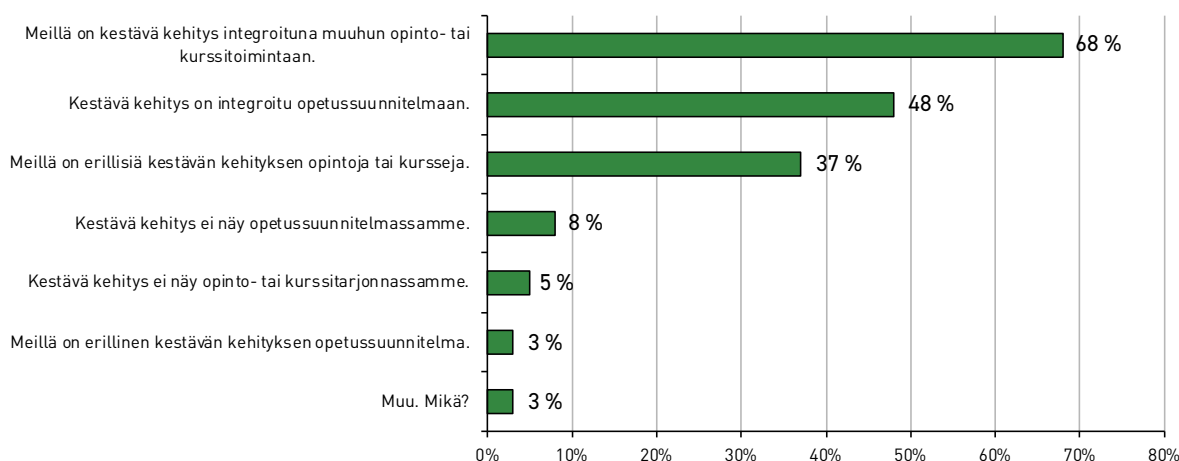
Opetus- ja kulttuuriministeriö seuraa ja arvioi linjausten toteutumista sektorikohtaisesti ja yhteisesti koko hallinnonalalla. Osana sivistyshallintoa Opetushallitus tukee kestävyysteemojen edistämistä.

Kestävän kehityksen linjaukset näkyvät varhaiskasvatussuunnitelman, esiopetussuunnitelman ja opetussuunnitelmien perusteissa, ammatillisten tutkintojen perusteissa sekä taiteen perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa. Kestävän kehityksen oppimistavoitteita sisältyy myös kansanopistojen oppivelvollisille suunnatun vapaan sivistystyön koulutuksen opetussuunnitelman perusteisiin sekä kotoutumiskoulutuksen ja aikuisten perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteisiin (ePerusteet, 2021).

Opetushallituksessa julkaistiin vuonna 2024 Kansalliset perustaitojen osaamismerkkit. Osaamismerkeillä aikuisopiskelijat voivat tuoda omaa osaamistaan näkyväksi esimerkiksi työelämässä tai koulutukseen hakeutuessaan. Kestävä kehitys otetaan huomioon kaikissa merkeissä, ja niiden avulla edistetään kestävästä kehitystä. Kolmessa merkissä kestävä kehitys on erityisteemana: kestävä tulevaisuus, kodin ympäristövastuullisuus ja toimiminen yhteiskunnassa.

KUVIO 5. MITEN OPETUSSUUNNITELMISSA JA KOULUTUKSEN SISÄLLÖISSÄ NÄKYVÄ KESTÄVÄ KEHITYS?

Vastaajien määrä: 263

Vastaajilta kysyttiin, toimiiko oppilaitos suunnitelmallisesti kestävä kehityksen edistämiseksi. Lähes kaikki oppilaitokset (92,8 prosenttia, n=244) kertovat toimivansa näin. Näistä 50 eli 19 prosenttia on laatinut erillisen kestävä kehityksen suunnitelman. Noin viidenneksellä (n=58) kestävä kehityksen suunnitelma on osana muuta suunnitelmaa.

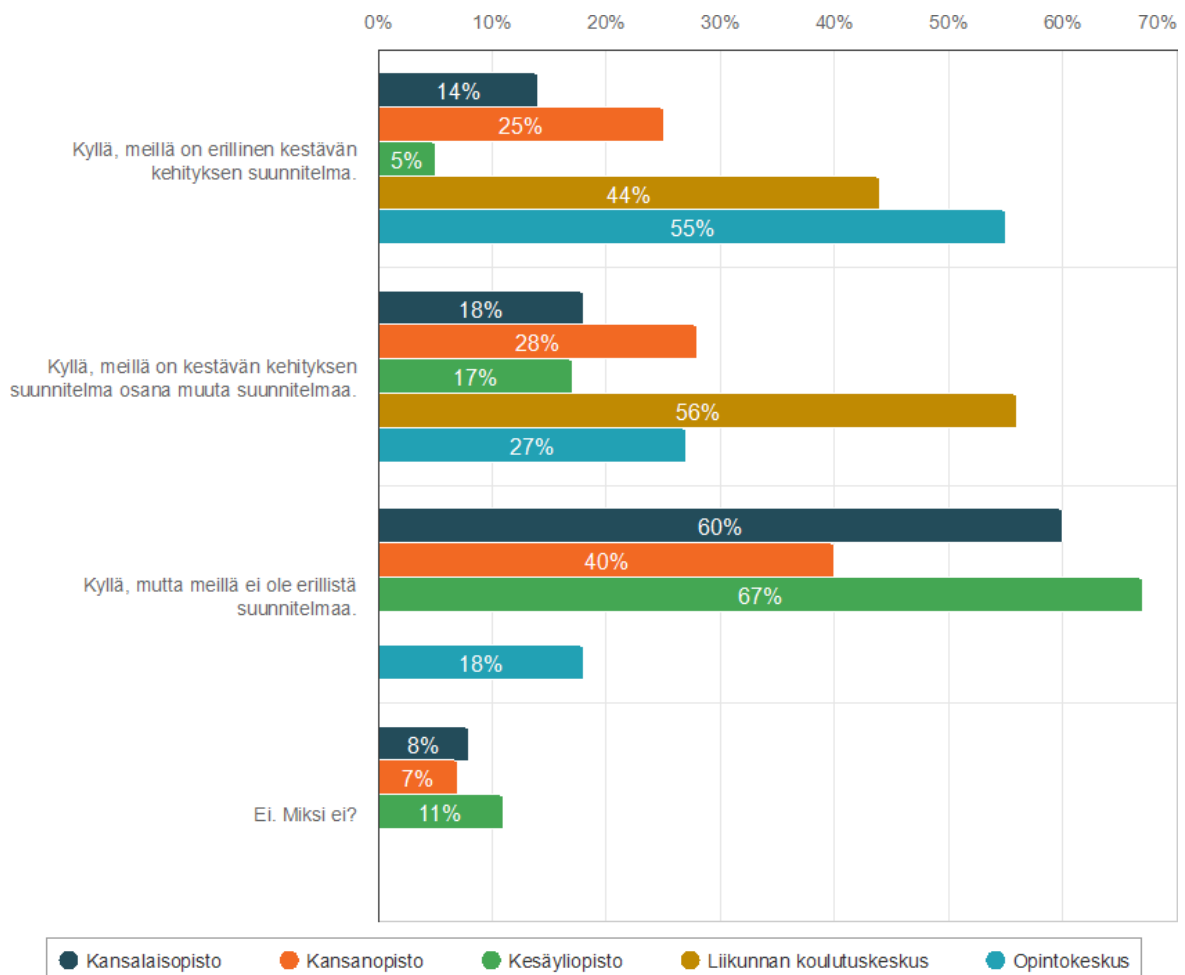
Kyselyn vastausten perusteella kestävä kehitys on noin 70 prosentissa oppilaitoksista integroituna opinto- tai kurssitoimintaan. Alle puolen vastaajista mukaan se sisältyy oppilaitosten opetussuunnitelmaan. Vastaajista seitsemän kertoi, että oppilaitos on laatinut erillisen kestävä kehityksen opetussuunnitelman. 12,5 prosenttia vastaajista kertoi, että kestävä kehitys ei näy heidän opetussuunnitelmassaan eikä opinto- ja kurssitarjonnassa mitenkään. Perusteluna oli mm. se, että asiat huomioidaan arjessa ja ohjeistuksissa joka tapauksessa.

Ne oppilaitokset (n=19), joilta suunnitelma puuttui, mainitsivat syiksi työn olevan vielä kesken, sen olevan osa muita suunnitelmia tai suunnitelman tekoa ei ole ehditty aloittaa mm. fuusioitumisen tai henkilökunnan vaihtumisen vuoksi. Joillakin vastaajilla muut kehittämiskohteet ovat olleet etusijalla tai asia huomioidaan arjessa ja ohjeistuksissa ilman erillistä suunnitelmaa. Muutamissa oppilaitoksissa vuokranantaja huolehtii mm. kiinteistöön liittyvistä toimista tai ne toteuttavat kunnan kestävän kehityksen suunnitelmia.

Niistä oppilaitoksista, joissa suunnitelma on olemassa, 35,3 prosentilla se on tehty yhteistyössä henkilöstön ja opiskelijoiden kanssa. Noin neljännes (24,7 prosenttia) noudattaa ylläpitäjän laatimaa suunnitelmaa. 25 oppilaitoksessa suunnitelma on olemassa, mutta sitä ei laadittu yhteistyössä opiskelijoiden kanssa.

KUVIO 6. TOIMITAANKO OPPILAITOKSESSANNE SUUNNITELMALLISESTI KESTÄVÄN KEHITYKSEN EDISTÄMISEKSI?

Vastaajien määrä: 263

Vajaa 40 prosenttia (n=94) vastaajista kertoo oppilaitoksessa olevan nimetty vastuuhenkilö kestävän kehityksen kysymyksissä. Vastuuhenkilönä on useimmiten rehtori, vararehtori tai joku nimetty opettaja. Kyselyyn vastasi myös useimmiten juuri kestävän kehityksen vastuuhenkilö. Tehtävää hoitaa myös kehittämisestä tai koulutuksen sisällöistä vastaava henkilö.

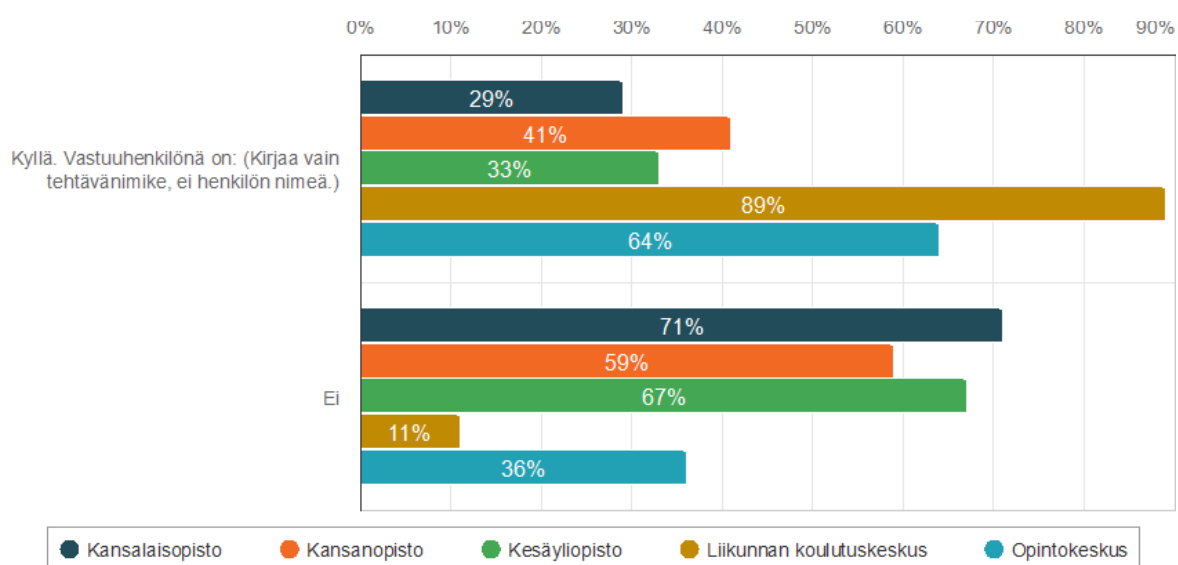
Muutamissa oppilaitoksissa tehtävä voi kuulua myös taloudesta, hallinnosta, kiinteistöstä tai viestinnästä vastaavalle henkilölle. Erillinen kestävän kehityksen koordinaattori tai vastuullisuusasiantuntija on nimetty vain parissa oppilaitoksessa. Syynä tähän on rajalliset henkilöresurssit.

Vastaajista 231 oppilaitosta ilmoitti, että kestävän kehityksen toimeenpanoon osallistuu koko henkilökunta. Alle 10 prosentissa vastaajista se on vastuutettu tietyille henkilöille hoidettavaksi ja vain seitsemän oppilaitosta kertoo, että se ei kuulu kenenkään toimenkuvaan.

"Kurssit suunnitellaan siten, että kestävän kehityksen periaatteet ovat osa opetusta ja kurssisuunnittelua."

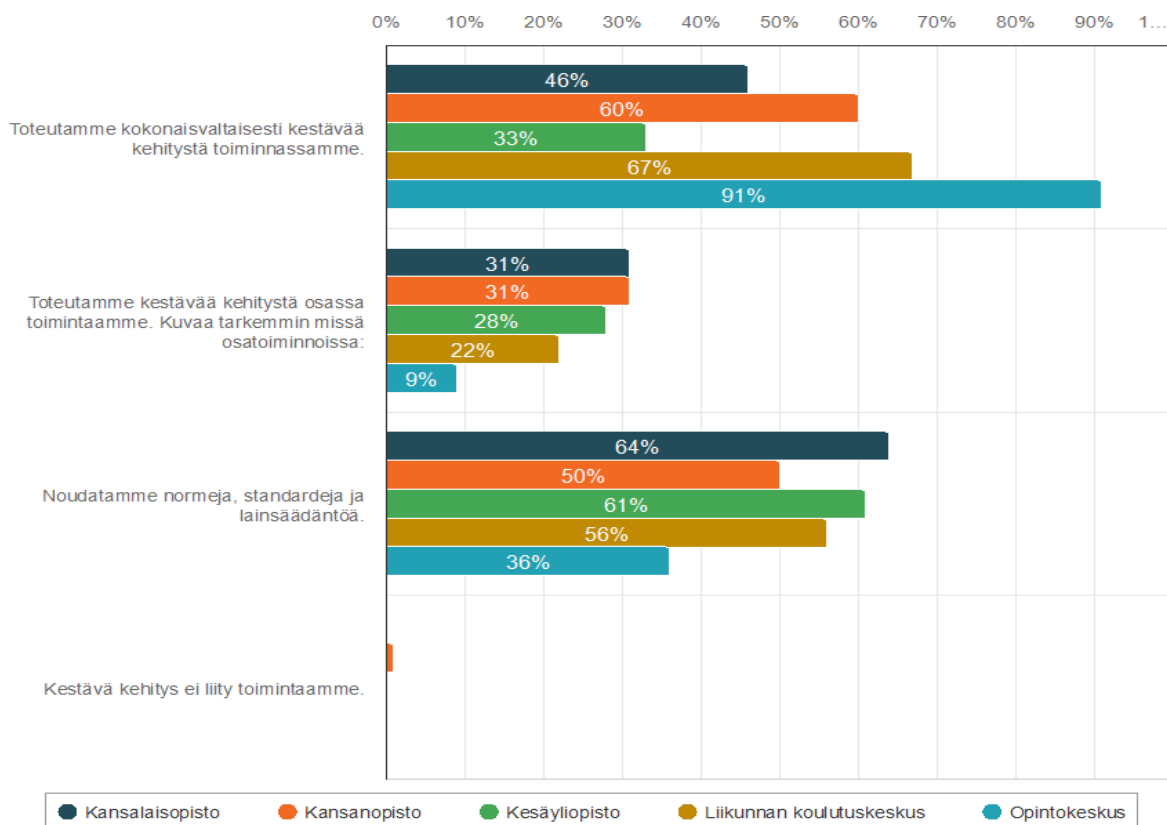
KUVIO 7. ONKO OPPILAITOKSESSANNE NIMETTY KESTÄVÄN KEHITYKSEN VASTUUHENKILÖ?

Vastaajien määrä: 263

KUVIO 8. MITEN KESTÄVÄ KEHITYS NÄKY Y TOIMINNASSANNE?

Vastaajien määrä: 263

Vastauksista käy ilmi, että kestävä kehitys näkyy oppilaitosten toiminnassa monipuolisesti. Se on osa oppilaitosten käytössä olevia suunnitelmia, ja suurimmalla osalla oppilaitoksista toiminta perustuu kestävä kehityksen periaatteisiin. Periaatteet näkyvät käytännön tekoina opetuksessa, arjen käytännöissä, hankinnoissa ja kiinteistönhoidossa.

Lähes sata oppilaitosta tarjoaa erillisiä kestävä kehityksen opintoja tai kursseja. Vastaajia pyydettiin kuvailemaan miten toteutetut koulutukset kehittävät opiskelijoiden kestävä kehityksen osaamista. Saadut vastaukset on luokiteltu kuuteen teemaryhmään.

Esimerkkejä kestävä kehityksen toteutumisesta koulutuksissa

1. Kestävä elämäntapa ja arjen taidot

Opiskelijoita ohjataan omaksumaan kestävä elämäntavat ja tekemään vastuullisia valintoja arjessa. Esimerkiksi sien- ja villiyrtykursseilla opitaan luonnonvarojen vastuullisesta hyödyntämisestä.

Kädentaidoissa suositaan uusiomateriaaleja, ja opiskelijoita ohjataan tekemään vain tarpeellisia tuotteita. Huonekalujen entisöinti- ja tuunauskurssilla annetaan vanhoille huonekaluille uusi elämä. Kuvataide-, musiikki-, kieli-, liikunta- ja hyvinvointikursseilla opitaan

itsetuntemusta, tunteiden säätelyä, vuorovaikutusta, suvaitsevaisuutta ja kärsivällisyyttä. Nämä edistävät sekä yksilön että ryhmän niin henkistä kuin fyysistä hyvinvointia ja resilienssiä. Metsäkuntosalilla, porrastreenissä ja metsäjoogassa hyödynnetään luontoliikuntapaikkoja, rauhoitutaan tai kuntoillaan luonnossa, opitaan kokemaan luontoyhteyttä ja havainnoidaan itseä ja ympäristöä.

2. Kierrätys, uudelleenkäyttö ja kiertotalous

Suurimmassa osassa vastauksia korostetaan, että opinnoissa opetetaan konkreettisia taitoja, kuten kierrätystä, jätteiden lajittelua, kompostointia ja energiansäästöä. Käsityö- ja taideaineissa korostetaan kierrätysmateriaalien käyttöä ja vanhojen tavaroiden entisöintiä, mikä osaltaan lisää resurssiviisautta, omavaraisuutta, kiertotaloutta ja kestäväää kulutusta.

Ne oppilaitokset, jotka toteuttavat yleisöluentoja, nostivat esiin esimerkkeinä ajankohtaista aiheista mm. asumisen energiatehokkuuden, sähköautot ja kiertotalouden.

3. Oppiminen ja tietoisuuden lisääminen ympäristö- ja yhteiskuntakysymyksissä

Kurssitarjonta vahvistaa kansalais- ja perustaitoja, kuten opiskelijoiden ympäristö- ja yhteiskunnallista tietoisuutta. Kurssit ja luennot sisältävät aiheita, kuten luonnon monimuotoisuus, ilmastomuutos, kestävän kulutuksen arvo sekä yhteisön merkitys kestävän tulevaisuuden rakentamisessa.

4. Osallisuus ja yhteisöllisyys

Yhteisöllisyyden luominen on osa sosiaalista kestävyyttä, ja sitä painotetaan sekä ryhmien sisällä että opiskelijaryhmien välillä. Vastauksissa korostuu, että opiskelijoita kannustetaan osallistumaan käytännön toimintoihin ja yhteisölliseen tekemiseen, kuten luontoretkiin, siivoustalkoisiin, kirpputoreihin ja yhteisiin projekteihin. Näin lisätään osallisuutta ja yhteisön vastuuta kestävän tulevaisuuden rakentamisessa.

Noin puolet oppilaitoksista kertoo toteuttavansa koulutuksia yhteistyössä yrittäjien, yhdistysten ja muiden oppilaitosten kanssa, mikä lisää uusia näkökulmia ja mahdollisuuksia verkostoitua. Opiskelijoilla on mahdollisuus vaikuttaa seuraavan opintokauden sisältöön, mikä edistää heidän osallisuuttaan ja vaikuttamismahdollisuuksiaan.

5. Tasa-arvo ja saavutettavuus

Tavoitteena on vähentää eriarvoistumista, mahdollistaa kestävän kehityksen oppiminen mahdollisimman monelle ja tukea elinikäistä oppimista. Vapaan sivistystyön toimijoille on tärkeää, että koulutukset ovat avoimia, edullisia ja tasa-arvoisia. Opetuksessa käytetään paljon sähköisiä materiaaleja ja järjestetään etäkursseja.

Noin viidennes vastaajista kertoo järjestävänsä koulutuksia ja kursseja erityisesti maahanmuuttajille ja syrjäytyneille henkilöille. Näissä monimuotoiset opiskelijaryhmät tarjoavat mahdollisuuden oppia tulemaan toimeen eri ikäisten, eri taustoista ja eri elämäntilanteesta tulevien ihmisten kanssa. Oppilaitokset panostavat psykologisen turvallisuuden luomiseen ja ryhmäytymisen tukemiseen. Esimerkiksi rasisminvastainen koulutus lisää opiskelijoiden ymmärrystä erilaisuuden kohtaamisesta.

6. Yhteistyö ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen

Oppilaitokset lisäävät kestävän kehityksen osaamista myös tekemällä yhteistyötä muiden organisaatioiden, yritysten ja yhteisöjen kanssa. Käytännön yhteistyöhankkeet laajentavat

koulutuksen vaikuttavuutta. Muutama oppilaitos kertoi toteuttavansa vuosittain erillisen kestävän kehityksen teemaviikon.

Koulutukset tukevat kestävän kehityksen osaamista sekä suoraan että epäsuorasti vahvistamalla elinikäistä oppimista, yhdenvertaisuutta, osallisuutta ja hyvinvointia. Tärkeää on yhteisöjen muodostaminen ja tukeminen sekä mukaan ottamisen kulttuuri. Koulutuksissa käsitellään ajankohtaisia yhteiskunnallisia teemoja, kannustetaan kriittiseen ajatteluun ja vastuulliseen toimintaan.

"Opetetaan, että vähemmän on enemmän."

"Järjestämme vuosittain kestävän kehityksen viikon ja tapahtumia."

"Kaikukorttitoiminnalla ja opintosemeliavustuksella pyritään takaamaan kaikille yhdenvertainen mahdollisuus osallistua kansalaisopiston toimintaan."

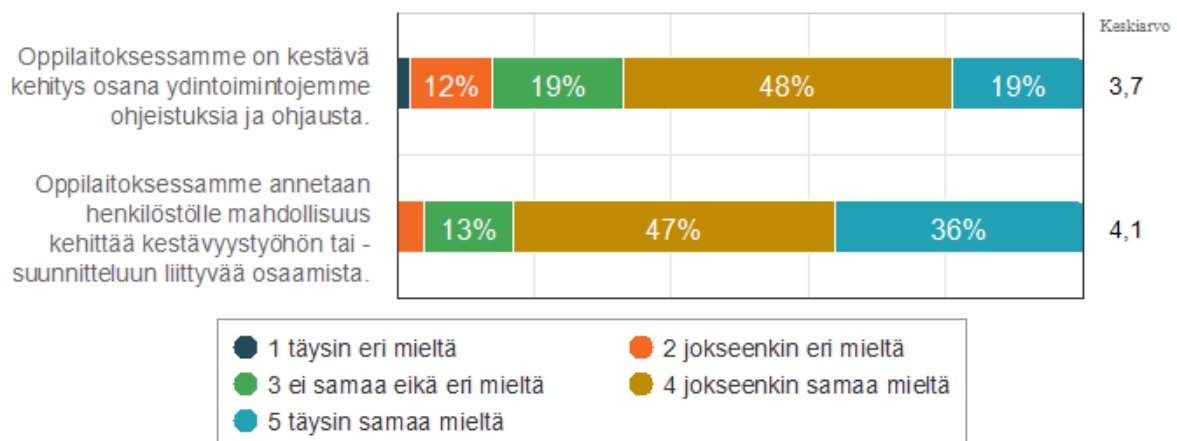
2.4 Ohjaavuus, raportointi ja arviointi

Ohjaavuus

Selvityksessä kysyttiin vastaajilta näkemystä siihen, kuinka paljon kestävä kehitys on osana ydintoimintojen ohjeistuksia ja ohjausta. Vastaajista 67 prosenttia oli jokseenkin tai täysin samaa mieltä, että se on ohjaavana periaatteena. Peräti 83 prosenttia koki, että henkilöstölle annetaan mahdollisuus kehittää kestävyystyöhön ja -suunnitteluun liittyvää osaamista.

KUVIO 9. KESTÄVÄN KEHITYKSEN OHJAAVUUS

Vastaajien määrä: 259

Useat oppilaitokset kytkevät kestävän kehityksen osaksi henkilöstön perehdytystä joko suoraan tai toiminnan ja strategian läpikäynnin yhteydessä. Perehdytyksessä käydään läpi esimerkiksi oppilaitoksen arvot, toimintatavat ja kestävän kehityksen periaatteet, jotka liittyvät päivittäisiin käytäntöihin, kuten kierrätykseen, energiansäästöön ja vastuullisiin hankintoihin. Perehdytys tapahtuu usein opettajien kokouksissa, intranetissä tai erillisissä perehdytysmateriaaleissa.

Oppilaitokset ovat kehittäneet sähköisiä perehdytysmateriaaleja, verkkokoulutuksia ja oppimisympäristöjä mahdollistaen näin koko organisaation pääsyn materiaaleihin.

Haasteena pidetään sitä, että kestävän kehityksen sisäiset ohjeistukset ja kriteerit ovat vielä kesken-eräisiä tai puutteellisia. Monet oppilaitokset tunnistavat tarpeen systemaattisempaan, strategisempaan perehdyttämiseen ja koulutuksen lisäämiseen kestävän kehityksen teemoista.

Selvityksessä kysyttiin vastaajilta, millaisia vaikutuksia kestävän kehityksen suunnitelmien laadinnalla on ollut oppilaitoksen käytäntöihin ja ilmapiiriin. Useat oppilaitokset kertovat, että niiden laatiminen on lisännyt henkilöstön ja opiskelijoiden tietoisuutta ja sitoutumista. Se on vahvistanut yhteistä arvo- ja toimintakulttuuria ja tuonut kestävän ajattelun osaksi päivittäisiä valintoja, viestintää ja toimintaa. Myös yhteinen visio ja tavoitteen asettaminen ovat lisänneet yhteisöllisyyttä ja tunnetta yhteisestä vastuunotosta. Yhteisöllisyyttä vahvistavat toimet, kuten yhteiset tapahtumat, kehittämissäivä ja palautekyselyt, ovat parantaneet ilmapiiriä ja lisänneet sitoutuneisuutta.

Suunnitelmien sekä tavoitteiden näkyväksi tekeminen on johtanut konkreettisiin toiminta- ja muutospaineisiin. Toimintaa on tehty systemaattisemmaksi, ja esimerkiksi kierrätyskäytännöt ja vastuulliset hankinnat ovat tulleet osaksi normaalia toimintaa. Myös visuaaliset ohjeet ja viestintä ovat lisänneet kestävyystoimien näkyvyyttä.

Hyvinä esimerkkeinä mainittiin, että oppilaitoksissa on tehty innovaatioita ja löydetty uusia tapoja tehdä töitä. Henkilöstö on kouluttautunut, ja on kehitetty uusia koulutustuotteita. Oppilaitos on myös omalta pieneltä osaltaan kokenut olevansa edistämässä lähiluonnon ja ympäristön suojelua.

Vaikka vaikutukset ovat positiivisia, yli puolet vastaajista mainitsi, että suunnitelmien ja toimintojen toteutus vaatii lisää järjestelmällisyyttä ja suunnitelmallista resursointia. Systemaattinen integrointi yhä syvemmin arjen toimintaan ja strategiaan vaatisi lisää suunnittelua sekä johdon sitoutumista ja seurantaa. Myös resurssien niukkuus ja rahoitusleikkaukset voivat hidastaa etenemistä ja aiheuttaa painetta muille priorisoinnille.

Kestävän kehityksen suunnitelmien laatiminen on lisännyt tietoisuutta ja vahvistanut yhteistä arvopohjaa ja monien tärkeiden teemojen, kuten kiusaamisen ehkäisyn, tasa-arvon, yhdenvertaisuuden ja ympäristövastuun lisäämisen, konkretisointia suunnitelmissa. Kestävyysajattelu on tullut osaksi arjen valintoja ja viestintää. Myös opiskelijoille teemat ovat tulleet näkyvämmiksi, ja ne tukevat kokemusta merkityksellisestä ja vastuullisesta oppimisesta.

Yhteistyö paikallisten yhdistysten, yritysten ja oppilaitosten kanssa on mahdollistanut kustannustehokkaampia ja saavutettavampia koulutustarjontaratkaisuja. Digitaalisten työkalujen käyttö on vapauttanut resursseja ja tehnyt toiminnasta tehokkaampaa ja joustavampaa. Viestinnän kohdentaminen on parantanut opintotarjonnan saavutettavuutta monenlaisille ihmisille. Osallistava kurssitarjonta on edistänyt yhteisöllisyyttä ja tukenut kestävän kehityksen strategian periaatteiden toteuttamista.

Raportointi ja arviointi

Kyselyssä selvittiin myös kestävän kehityksen raportointia. Vastaajista 82 oppilaitosta eli 31,2 prosenttia vastasi, että ne eivät raportoi lainkaan kestävästä kehityksestä. Vastaukset sisälsivät kommentteja, että oppilaitokset eivät raportoi erikseen tai raportoivat vain silloin, kun asiaa erikseen pyydetään.

Ne oppilaitokset, jotka ilmoittivat raportoivan (181 eli 68,8 prosenttia), kertovat edistymisestä ensisijaisesti organisaatioiden sisällä usein osana vuosikertomuksia, talousraportteja, strategian seuranta ja kehittämisraporteissa. Raportointi tehdään johtoryhmälle, johtokunnalle, hallitukselle tai työryhmille.

Osalla vastaajista raportointikehikko tulee käytössä olevista standardeista ja sertifikaateista. Esimerkiksi OKKA-säätiön sertifioitu oppilaitos arvioi kestävän kehityksen toimintaansa sisäisesti vuosittain osana muuta toiminnan arviointia. Sertifikaatti uusitaan kolmen vuoden välein, jolloin tehdään itsearviointi ja ulkoinen auditointi.

Myös ulkopuolisille tahoille, kuten rahoittajille, yhteistyökumppaneille, ministeriöille, ELY-keskuksille ja Opetushallitukselle, raportoidaan. Muutama oppilaitos mainitsee myös kansainväliset yhteistyöhankkeet, kuten Erasmus-verkoston.

Ne oppilaitokset, jotka toimivat osana kunnallista tai kaupungin organisaatiota, raportoivat olemassa olevien raportointijärjestelmien kautta, mm. sivistyslautakunnalle, kaupungin johtoryhmälle, ympäristöohjelmien tai kuntien strategioiden raportointeihin.

Tärkeänä raportointitahona pidettiin myös suurelle yleisölle tapahtuvaa viestintää. Uutiskirjeet, viestintäverkostot, verkko- ja mediajulkaisut kertovat kestävyystyöstä ulospäin.

Kestävän kehityksen taustakehyksiksi ja sen mittaamiseksi on vuosien saatossa kehitetty niin kansainvälisiä kuin kansallisiakin viitekehyksiä ja standardeja. YK:n kestävän kehityksen toimintaohjelma Agenda 2030, joka määrittä vuonna 2015 17 tavoitetta ja 169 alatavoitetta vauhdittamaan niin valtioiden kuin muidenkin toimijoiden kestävyystyötä, on jäänyt verrattain kaukaiseksi oppilaitoksille. Vain reilu puolet vastaajista valitsi sen ohjaavana viitekehyksenä.

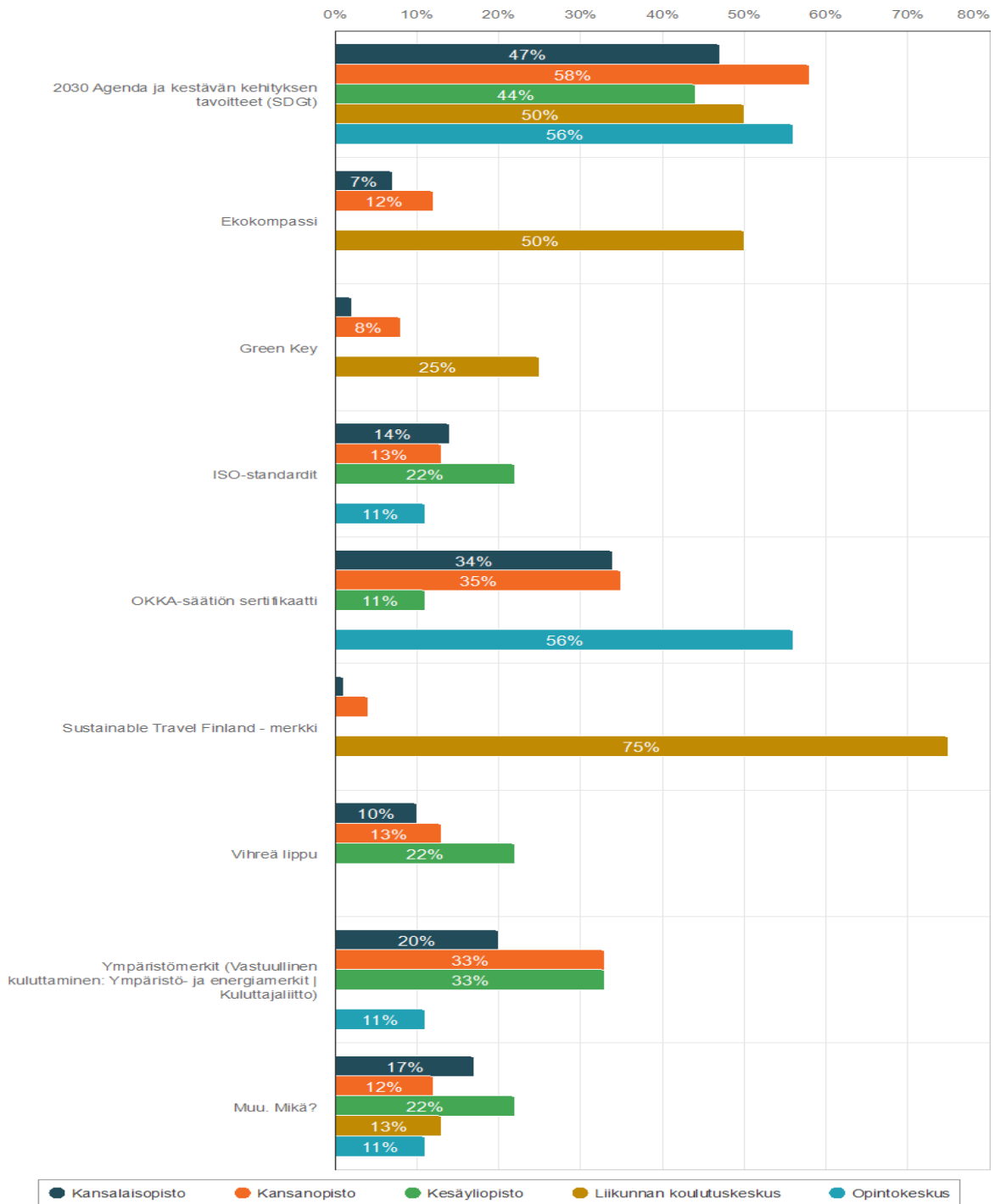
Liikunnan koulutuskeskuksilla Sustainable Travel Finland on eniten käytössä oleva mittarijärjestelmä. Visit Finland on kehittänyt matkailuyrityksille ja -alueille tarkoitetun Sustainable Travel Finland -ohjelman ja sillä saavutettavan Sustainable Travel Finland -merkin. Tarkoituksena on tukea matkailuelinkeinoa vastaamaan muuttuvaan kysyntään ja turvaamaan sen tulevaisuuden toimimalla kestävästi.

OKKA-säätiön sertifikaattia mainitsee käyttävänsä 32,5 prosenttia vastaajista. Se on OKKA-säätiön ylläpitämä järjestelmä, joka tarjoaa arviointityökaluja, materiaaleja, neuvontaa ja koulutusta koulujen ja oppilaitosten kestävän kehityksen työn tueksi. Järjestelmä mahdollistaa myös ulkoisen arvioinnin ja sertifikaatin hakemisen.

Eri ympäristömerkkejä, kuten esimerkiksi Joutsenmerkki, EU-ympäristömerkki, EU:n energiamerkki ja EU:n luomumerkki, käyttää 23,5 prosenttia oppilaitoksista. Muina ohjaavina standardeina mainittiin mm. kunta-alan energiatehokkuussopimus ja resurssiviisas tiekartta, Green Office, Welcome Cyclist, ilmastostrategia, syrjinnästä vapaa alue, Ei rasismille -periaatteet, GreenComp ja taustaorganisaation arvot.

KUVIO 10. MITKÄ KESTÄVÄN KEHITYKSEN VIITEKEHYKSET JA STANDARDIT VAIKUTTAVAT OPPILAITOKSENNE TOIMINTAAN?

Vastaajien määrä: 166

Arviointikäytännöt vaihtelevat eri oppilaitosten välillä hyvinkin suuresti. Ne oppilaitokset, jossa kestävä kehitys on suuressa osassa toimintaa, ovat sisällyttäneet sen myös vahvemmin osaksi raportointi- ja arviointijärjestelmää. Täten arviointia ja raportointia tehdään organisaation toimintamallin mukaisesti neljännes-, puolivuositain tai osana vuosiraportointia.

Kymmenkunta oppilaitosta kertoo arvioinnin tapahtuvan reaaliaikaisesti päivittäisessä toiminnassa ja päätöksenteossa. Sama määrä arvioi harvemmin, esimerkiksi kolmen vuoden välein, mikäli noudattavat ulkopuolista arviointijärjestelmää.

Jotkin oppilaitokset eivät arvioi suunnitelmien toimivuutta säännöllisesti tai eivät arvioi ollenkaan. Tällaisia vastauksia oli 19,2 prosenttia.

2.5 Kestävän kehityksen näkyväksi tekeminen

Kestävä kehitys voidaan kokea abstraktiksi asiaksi, ja siksi sen konkretisoiminen ja siitä viestiminen ovat keskeisiä työkaluja kestävyystoimintojen edistämiseksi. Vastaajilta kysyttiin, miten kestävä kehitys tehdään näkyväksi oppilaitoksissa eri toimijoiden osalta.

Henkilöstö

93 prosenttia vastaajista oli täysin tai jokseenkin samaa mieltä siitä, että henkilöstö osallistuu tavoitteiden asetantaan ja toimintojen suunnitteluun. Kestävää kehitystä pyritään edistämään yhteisellä suunnittelulla, keskusteluilla ja yhteisissä tapahtumissa myös opiskelijoiden kanssa. Toimintaa seurataan ja uudistetaan suunnitelmallisesti, henkilöstöä kannustetaan kokeiluihin ja uusien toimintamallien testaamiseen.

Kestävän kehityksen toimet tehdään näkyviksi henkilöstölle sisäisen viestinnän, tiimipalaverien ja toimintasuunnitelmien kautta. Henkilöstölle järjestetään kestävän kehityksen työpajoja, perehdytystä ja koulutuksia toimia kestävyyskasvatuksen osajoina. Esimerkkeinä mainittiin eri-ikäisten työntekijöiden rekrytointi ja myös iäkkäiden henkilöiden pitäminen opettajina sekä monikulttuurinen työyhteisö.

Kestävä kehitys nähdään vahvasti osana arkista ja jokapäiväistä työtä. Osalla oppilaitoksista hankintoja ohjaavat hankinta- ja sopimusohjeistukset, joissa huomioidaan mm. tarpeellisuus, kotimaisuus, lähituotanto, eettisyys sekä ekologinen, sosiaalinen ja taloudellinen kestävyys. Toimitiloissa kiinnitetään huomiota kierrättämiseen sekä energian ja veden säästämiseen. Tiloja vuokrattaessa huomioidaan hankinta- ja sopimusohjeistuksen lisäksi tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmat.

Opiskelijat

Opiskelijoille suunnatulla viestinnällä on keskeinen merkitys kestävän kehityksen konkreettisessa toimeenpanossa oppilaitoksissa. Kestävän kehityksen teemat näkyvät oppilaitoksen ilmoitustauluilla, sosiaalisessa mediassa ja verkkosivuilla niin ajankohtaisina tapahtuma- ja kurssi-ilmoituksina kuin arkisina vinkkeinä. Suurimassa osassa oppilaitosten toimitiloissa on lajittelupisteet, energian ja veden säästöohjeet ja esteettömyys on huomioitu. Opetustiloja käytetään monipuolisesti, ja muutama oppilaitos on rakentanut autoille latauspaikkoja. Opiskelijoita kannustetaan myös tulemaan julkisilla liikennevälineillä paikan päälle. Järjestyssäännöt, turvallisemman tilan periaatteet ja toimintaohjeet käydään läpi säännöllisesti opiskelijoiden kanssa.

Suurimmalla osalla oppilaitoksista kestävä kehitys on integroitu oppimateriaaleihin ja opetuksen sisältöihin. Oppimateriaalit ovat pitkälti sähköisiä. Konkreettisia materiaaleja kierrätetään ja uudelleen käytetään, ja jätteiden lajittelu on osana opetusta. Muutama oppilaitos mainitsee kurssipalautekyselyt, jotka on laadittu niin, että niissä kysytään myös kestävä tulevaisuuden asioita mm. sosiaalisen kestävyys ja osallistamisen osalta.

Osa oppilaitoksista järjestää erillisiä kestävä kehityksen kursseja, luentoja ja teemapäiviä, joissa käsitellään kestävyys eri ulottuvuuksia. Tällaisia ovat esimerkiksi hävikkiruokaviikot ja kevätnäytelyt, joissa kestävyystyötä tehdään näkyväksi sekä materiaalin että työnäytösten kautta. Opiskelijaneuvosto voi osaltaan toimia kestävyysasioiden suunnittelijoina ja toimeenpanijoina.

Esimerkkeinä mainittiin opistojen kotisivuilla oleva oma osionsa vastuullisuudesta, jossa kerrotaan asiakkaille, miten opisto toteuttaa kestävä tulevaisuutta eri tavoin. Osa oppilaitoksista haluaa profiloitua rohkeina esimerkkeinä ja muutoksentehtäjinä. Niille on tärkeää sitouttaa ylläpitäjät, opiskelijat ja sidosryhmät mukaan aktiivisiksi kestävä tulevaisuuden muutoksentehtäjiksi ja vahvistaa yhteisöllisyyttä ja osallisuutta toiminnan merkityksellisyyden perustana.

Yli puolet vastaajista toteaa kuitenkin myös, että kestävä kehityksen näkökulmia ei tällä hetkellä ole juurikaan hyödynnetty aktiivisesti opiskelijarekrytoinnissa. Tulevaisuudessa olisi kuitenkin mahdollista tuoda oppilaitoksen vastuullisuus, kestävyysteemat ja niihin liittyvät monipuoliset opintosiellöt selvemmin esiin rekrytointimateriaaleissa, kuten verkkosivuilla ja esitteissä. Tämä voisi houkutella lisää kestävä kehityksen arvoja arvostavia opiskelijoita ja samalla vahvistaa oppilaitoksen positiivista imagoa vastuullisena koulutuksen tarjoajana. Myös tukemalla mahdollisuuksien mukaan vähävaraisia ja suuntaamalla kurssitarjontaa paikallisten tarpeiden mukaisesti myös syrjäseuduilla asuville voidaan edistää kestävä kehitystä.

Oppilaitosten ylläpitäjät

Kestävä kehityksen toimet tulee tehdä näkyväksi säännöllisesti myös oppilaitosten ylläpitäjille. Johtokunta tai hallitus toimii tärkeässä roolissa kestävyys edistämiseksi. Se vahvistaa opetus suunnitelmat, joissa kestävä kehityksen teemat tulisi olla mukana. Kestävä kehitys on tärkeää olla mukana strategiassa ja vuosikertomuksissa ja seurata sille asetettujen tavoitteiden toteutumista. Sertifikaattien ylläpitäminen auttaa systemaattisessa raportoinnissa. Tärkeä seikka on myös oppilaitoksen ylläpitäjien vastuullinen ja eettisesti kestävä varainhoito, eli kuinka ympäristöön, yhteiskuntaan ja hyvään hallintotapaan liittyvät kysymykset huomioidaan myös sijoitustoiminnassa.

Kuntastrategia ohjaa monissa kunnallisissa oppilaitoksissa toimintaa, ja raportoinnilla sen mukaisesti varmistetaan, että toiminta tukee kaupungin strategian kestävä kehityksen tavoitteita.

Noin 30 prosentilla oppilaitoksista ei ole ollut toistaiseksi mitään raportointimekanismia. Osalla se on työn alla, ja siinä yhteydessä onkin tärkeää sopia käytännön toimintatavoista.

Ympäröivä yhteiskunta

Yli puolet oppilaitoksista kertoo viestivänsä kestävä kehityksen teemoista verkkosivuilla, somessa ja lehtimainonnassa. Viestinnässä korostetaan kestäviä arvoja ja vastuullisuutta. Kestävä kehityksen tavoitteita tuodaan esiin esimerkiksi tapahtumissa, luennoilla ja messuilla. Tilojen käytössä ja hankinnoissa noudatetaan kestävä kehityksen periaatteita. Ne tahot, jotka ovat rakennuttamassa uusia tiloja, pyrkivät suunnittelemaan ne kestävä kehityksen periaatteiden mukaisesti.

Oppilaitokset tekevät paljon yhteistyötä kuntien ja niiden eri yksiköiden, paikallisten yhdistysten ja järjestöjen sekä alueen yritysten ja yrittäjien kanssa. Oppilaitokset viestivät yhteistyökumppaneilleen vastuullisuudesta ja kannustavat niitä vastuulliseen toimintaan. Yhteistyö muiden oppilaitosten ja yritysten kanssa tuo myös uusia kestävän kehityksen toimintamalleja opetukseen. Vastuullisuus ja kestävän kehityksen mukainen toiminta ovat osalle oppilaitoksista kriteerinä yhteistyökumppanin valinnalle. Esimerkkinä liikunnan koulutuskeskusten yhteistyösopimuksissa sitoudutaan suomalaisen urheilun yhteiseen vastuullisuusohjelmaan. Muutamat oppilaitokset ovat neuvotelleet joukkoliikenteen järjestäjän kanssa hyvistä kulkuyhteyksistä, ja jätehuollon kanssa on pohdittu kierrätyksen selkeyttämistä.

Yritysten ja työelämän toimijoiden kanssa järjestetään koulutuksia ja työelämälähtöistä oppimista, jossa huomioidaan vastuullisuus ja kestävä toiminta. Oppilaitosverkostojen kautta jaetaan hyviä käytäntöjä ja kehitetään yhdessä koulutussisältöjä, mukaan lukien sujuvia siirtymiä koulutuksesta toiseen ja työelämään.

Kuntalaisten toiveet ja tarpeet kestävään kehitykseen liittyvässä kurssisuunnittelussa pyritään huomioimaan mahdollisuuksien mukaan. Tällaisia esimerkkejä ovat mm. biohiiletys, vieraslajien torjunta, aurinkokennojen rakentaminen ja yhteisöviljely. Palautetta kerätään mm. kuntalaisille tehdyllä imagokyselyllä ja kuinka vastuulliseksi kumppanit arvioivat oppilaitoksen. Useamman kerran mainittiin, että oppilaitokset hyödyntävät paikallisten kouluttajien osaamista.

Oppilaitosten toiminta perustuu pitkälti yhteisöllisyyteen ja osallisuuteen. Useat oppilaitokset toimivat merkittävänä maahanmuuttajien kotouttajana ja asennevaikuttajana kunnissaan. Oppilaitokset tarjoavat merkittävän määrän seniori- ja veteraanitoimintaa, hyvinvointikursseja ja opinnollista kuntoutusta, jotka tukevat sekä yksilön että yhteisön hyvinvointia. Osa oppilaitoksista mainitsi haluavansa toimia alueellisesti merkittävänä oppimis- ja kohtaamispaikkana vahvistaen samalla yhteiskuntasuhteita ja yhteisöllisyyttä kestävän kehityksen hengessä.

Käytännössä oppilaitokset järjestävät säännöllisesti kielikahviloita ja muita matalan kynnyksen tapahtumia, jotka tuovat ihmisiä yhteen ja tukevat eri taustoista tulevien kohtaamista. Koulutus edistää sivistystason nousua ja tarjoaa mahdollisuuksia myös syrjäytymisvaarassa oleville ihmisille.

"Genom att leva upp till vår devis "Ett Arbete för alla."

"Kestävän kehityksen elementtejä tuodaan esiin myös tilaisuuksien ja tapahtumien viestinnässä."

2.6 Toimintaympäristön muutosten vaikutukset

Selvityksessä kysyttiin, miten oppilaitokset ovat sopeuttaneet toimintaansa viime vuosien aikana vaikuttaneisiin erilaisiin toimintaympäristön muutoksiin, joita ovat aiheuttaneet mm. koronapandemia, Venäjän hyökkäys Ukrainaan ja valtion rahoituksen leikkaukset. Osa oppilaitoksista muuttokset eivät ole vaikuttaneet mitenkään, eivätkä ne ole joutuneet sopeuttamaan toimintaansa juuri millään lailla. Niiden mukaan kestävä kehitys läpäisee koko toiminnan joka tapauksessa.

Suuri osa oppilaitoksista kertoo koronapandemian vauhdittaneen niiden muuttumista ketteräksi toimijaksi. Kurssitarjontaa on muutettu ajankohtaisesti tarpeiden mukaan, ja kestävä kehitys on integroitu olemassa olevaan toimintaan.

Osa oppilaitoksista kuitenkin kertoo, että muutokset ovat iskeneet merkittävästi niihin, ja ne ovat joutuneet vähentämään toimipisteitä, henkilökuntaa ja kurssitarjontaa. Positiivisena vaikutuksena yhteistyö muiden vapaan sivistystyön oppilaitosten kanssa on samaan aikaan lisääntynyt.

Vaikutukset voidaan vetää yhteen seuraavasti:

1. Digitaalisten ratkaisujen ja etäopetuksen laajentaminen

Koronapandemia on nopeuttanut digitaalisten oppimis- ja viestintäkanavien käyttöönottoa. Monet oppilaitokset siirtyivät pandemian aikana verkkototeutuksiin, hybridi- tai etäkokouksiin ja -kurs- sien järjestämiseen ja ovat jatkaneet niitä sen jälkeen. Digitaalisten menetelmien ansiosta toiminta on voitu laajentaa ja käynnistää uudenlaisia toimintoja nopeastikin.

2. Resurssien hallinta ja kustannustehokkuus

Tilojen ja materiaalien yhteiskäyttöä on tehostettu, ja kulutusta pyritään vähentämään, esimerkiksi optimoimalla tilojen käyttöä ja siirtymällä sähköiseen viestintään ja laskutukseen. Leikkausten aikaan on keskitytty strategiseen säästämiseen, kuten tilojen, rahtikulujen ja matkustamisen vähentämiseen sekä energiansäästöön. Monet oppilaitokset ovat ottaneet käyttöön lisää kierrä- tystä ja vastuullisia hankintakäytäntöjä.

3. Rahoituksen ja toimintojen sopeuttaminen

Valtion ja muiden rahoituslähteiden leikkaukset ovat pakottaneet oppilaitoksia tekemään merkit- täviä toiminnan sopeutuksia, kuten kurssien supistamista ja siirtämistä verkkoon, hinnankorotuk- sia ja henkilöstövähennyksiä. Toisaalta rahoituksen väheneminen on johtanut entistä tiukempaan kustannusten hallintaan ja tehokkaampaan resurssien jakamiseen. Myös kiinteistöjä vuokrataan muuhun tarkoitukseen. Samalla on pyritty löytämään uusia palvelumuotoja ja yhteistyön keinoja, kuten yhteishankkeita ja yhteistyötä paikallisten toimijoiden kanssa.

4. Toiminnan kehittäminen kriisitilanteissa

Kriisit ovat pakottaneet oppilaitoksia kehittämään joustavia ja monipuolisia toimintamalleja, kuten hybriditoteutuksia, etä- ja verkko-opetusta sekä toimimaan tiiviimmin paikallisten palvelui- den ja yhteisön kanssa. Uudet tilanteet ovat synnyttäneet raikkaita ja innostavia toimintamalleja ja toimintaa, kuten nuorten yrittäjäyys, podcast-tuotanto ja retkeilyluotsitoiminta. Ulkoiset toimin- taympäristömuutokset ovat myös lisänneet panostusta globaali- ja rauhankasvatukseen. Esimer- kiksi ukrainalaisten maahanmuuttajien kieli- ja kotoutumiskurssit ja valmiuteen, kriisinkestävyy- teen ja varautumiseen liittyvät teemat ovat lisääntyneet koulutusten sisällöissä.

5. Tulevaisuuden näkymät ja jatkuva sopeutuminen

Oppilaitokset odottavat, että jatkossakin toimintaa sopeutetaan johtuen rahoitusleikkauksista sekä ympäristö- ja turvallisuustarpeista. Tulevaisuuden tavoitteena on pysyä ketterinä, innova- tiivisina ja yhteistyökykyisinä, hyväksi havaittuja toimintamalleja ja digitaalisia ratkaisuja vahvis- taen. Joustavuus ja yhteisöllisyys auttavat ylläpitämään kestävän kehityksen periaatteita myös muuttuvassa toimintaympäristössä.

Valtion rahoitusleikkaukset näkyvät koulutusmäärien vähentymisessä ja tarjonnan rajaamisena pienemmälle osallistujamäärälle. Leikkaukset vähentävät merkittävästi myös kehittämistoimin- taa. Silti monet vastaajat kokivat, että kestävään kehitykseen panostaminen on heille keskeinen arvo ja toimintatapa, josta halutaan pitää kiinni. Ulkoiset haasteet ovat myös vauhdittaneet lisä- rahoituksen hankintaa.

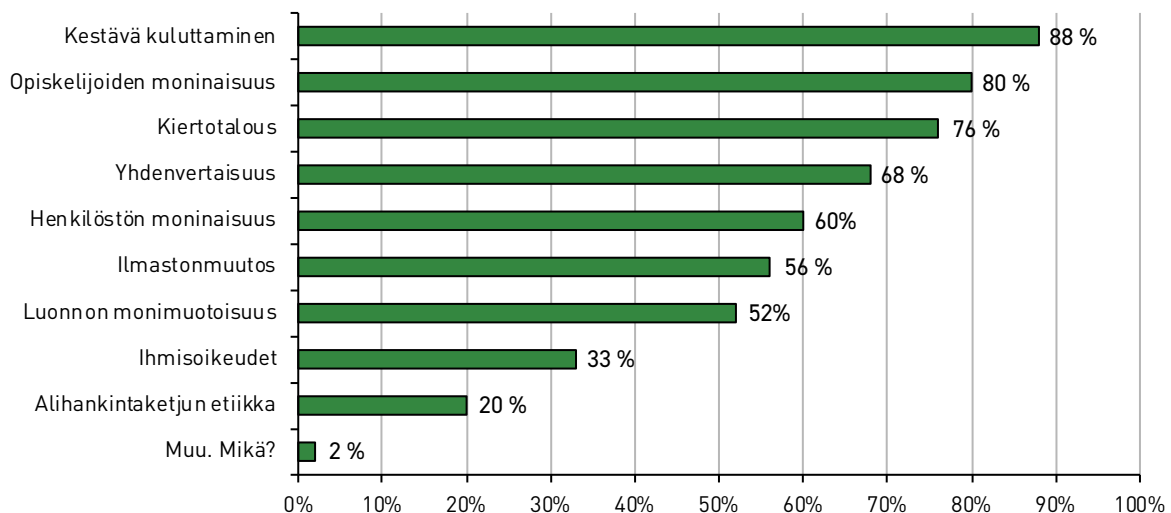
2.7. Tulevaisuuden näkemykset ja haasteet

Selvityksessä kysyttiin vastaajien näkemyksiä siitä mitkä aihealueet ja haasteet he arvioivat lisääntyvän oppilaitoksissa vuoteen 2030 mennessä.

Vastaajat arvelevat kestävän kulutuksen (88 prosenttia) ja kiertotalouden (76 prosenttia) lisääntyvän jatkossa oppilaitosten toiminnassa. Myös sekä opiskelijoiden (80 prosenttia) että henkilöstön moninaisuuden (60 prosenttia) uskotaan lisääntyvän. Yhdenvertaisuuden lisäämisen valitsi 68 prosenttia vastaajista. Vain noin puolet valitsi ilmastonmuutoksen (56 prosenttia) ja luonnon monimuotoisuuden (52 prosenttia) lisääntyvän oppilaitosten aihealueina vuoteen 2030 mennessä.

KUVIO 11. MITKÄ SEURAAVISTA AIHEALUEISTA ARVIOITTE LISÄÄNTYVÄN OPPILAITOKSESSANNE VUOTEEN 2030 MENNESSÄ?

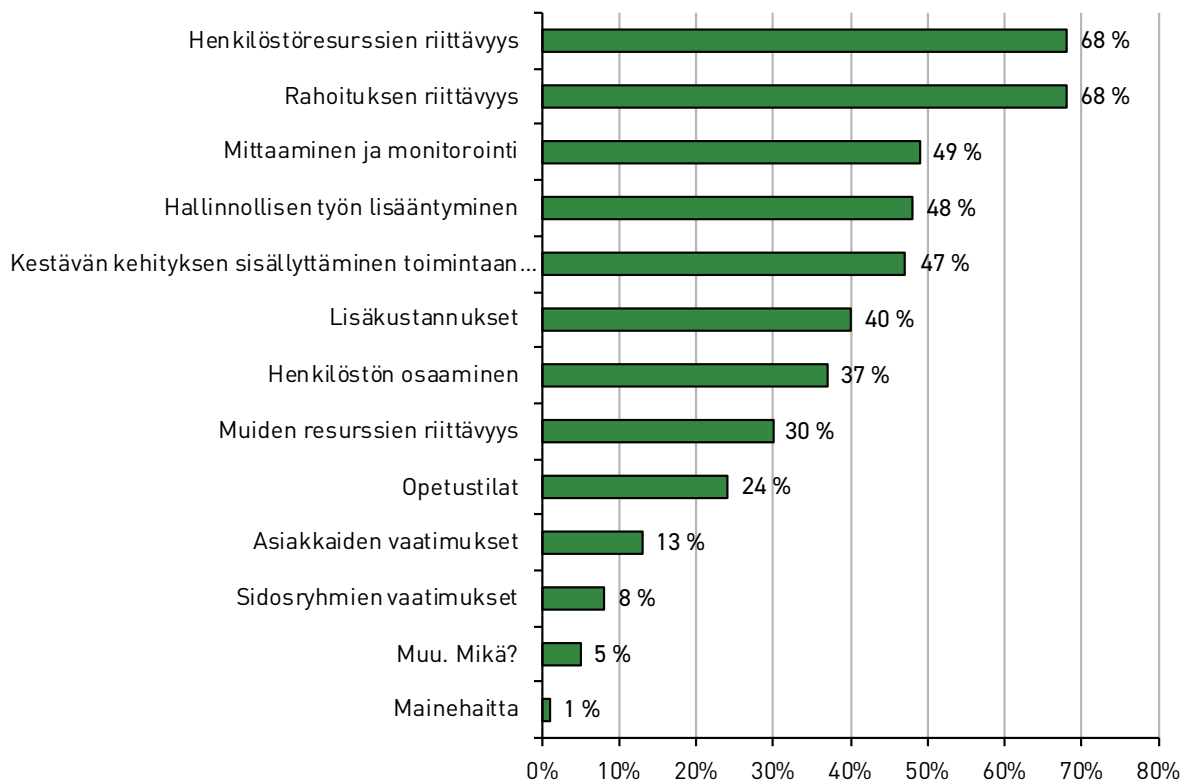
Vastaajien määrä: 263

Selkeästi suurimmaksi haasteeksi kestävän kehityksen tulevaisuuden osalta nousivat henkilöstöresurssien ja rahoituksen riittävyys. Näihin jo kohdistuneet leikkaukset ja mahdolliset uudet leikkaukset heijastuvat vahvasti vastauksissa. Hallinnollisen työn lisääntyminen, kestävän kehityksen mittaaminen ja monitorointi sekä kestävän kehityksen sisällyttäminen toimintaan kokonaisvaltaisesti koetaan haasteina. Lisäkustannukset ja henkilökunnan riittävä osaaminen aiheuttavat myös huolta vastaajissa. Asiakkaiden ja sidosryhmien vaatimukset koettiin pieninä. Kuitenkin juuri nämä ryhmät ovat avainasemassa oppilaitosten työssä myös tulevaisuudessa.

KUVIO 12. MITÄ HAASTEITA OPPILAITOKSELLANNE ON KESTÄVÄN KEHITYKSEN SARALLA?

Vastaajien määrä: 263

2.8 Tulevaisuuden tukitarpeet

Vastaajilta kysyttiin, millaista tukea ja ohjeistusta he kokevat tarvitsevänsä kestävä kehityksen suunnitteluun ja toimeenpanoon. Tuen ja ohjauksen tarpeet voidaan vastauksien perusteella jakaa viiteen ryhmään:

1. Selkeät ja käytännönläheiset ohjeet

Useat oppilaitokset kaipaavat konkreettisia, helposti sovellettavia ohjeita kestävä kehityksen suunnitteluun ja toteutukseen.

Konkreettisia toiveita olivat mm. kestävä kehityksen ohjelmapohjat ja toimintatavat, pedagogisten ratkaisujen osaamisen jakaminen, hiilijalan- ja -kädenjälkikoulutuksen järjestäminen, ajankoh-
taista tietoa ja tutkimuksia, käytännön esimerkkejä toimivista ratkaisuksista ja yhteistyötä parhai-
den osaajien kanssa.

2. Verkko- ja etäkoulutukset, vertaisverkostot ja ryhmät

Monet toivovat verkossa toteutettavia koulutuksia ja webinaareja, joista voi saada tietoa ja vink-
kejä helposti ajasta ja paikasta riippumatta siitä, miten kestävä kehitys toteutetaan sekä koko
organisaatiossa että yksittäisinä kursseina. Lisäksi arvostetaan mahdollisuutta osallistua
vertaisverkostoihin, joissa eri toimijat jakavat kokemuksia ja hyviä käytäntöjä. Esimerkiksi kan-
sainväliset ja kansalliset hankkeet sekä yhteistyö oppilaitosten välillä koetaan hyödylliseksi.

3. Rahoitus- ja tukimahdollisuudet

Oppilaitokset toivovat, että valtiovalta ohjaisi sekä pitkäaikaisella rahoituksella että erillisellä hankerahoituksella yhä voimakkaammin oppilaitoksia kohti kestävän kehityksen tavoitteita ja yhteistyötä. Vastaajat kaipaavat selkeitä ohjeita kestävän kehityksen raportoinnista ja arvioinnista. Lisärahoitusta toivotaan kehittämishankkeiden toteuttamiseen ja henkilöstön osaamisen vahvistamiseen, jotta käytännön toimenpiteet ja suunnitelmien toteuttaminen olisivat mahdollisia.

4. Tietoisuuden lisääminen ja materiaalien saatavuus

Moni oppilaitos kaipaa lisää tietoa ja esimerkkejä siitä, miten kestävää kehitystä voi käytännössä edistää. Näin toivovat erityisesti pienet toimijat, joilla resurssit ovat rajalliset. Materiaalit ja ohjeet pitäisi löytää helposti, ja niiden tulisi tarjota innostavia ja konkreettisia vinkkejä arjen ratkaisuihin ja viestinnän tueksi.

5. Yhteistyön vahvistaminen ja verkostojen rakentaminen

Yhteistyötä eri vapaan sivistystyön oppilaitosten kanssa pidetään tärkeänä. Vastaajat toivovat lisää yhteisiä hankkeita, vertaistukea, verkostoitumista ja koulutuksia, joissa jaetaan hyviä käytäntöjä ja kehitetään kestävän kehityksen toimintaa yhdessä. Toiveina oli myös mahdollisuus jakaa opettajaresursseja ja lisätä tilojen yhteiskäyttöä. Myös oppilaitosten keskinäinen benchmarking mainittiin.

Kolmannes vastaajista toivoi myös entistä tiiviimpää yhteistyötä yhteiskunnallisessa vaikuttamisessa sivistyksen ja kestävän elämän esille tuomiseksi. Monialaisempi yhteistyö eri sidosryhmien kuten yhdistysten, kuntien, hyvinvointialueiden, muiden oppilaitosten ja koulutusverkostojen, korkeakoulujen ja esimerkiksi erilaisten luontoyrittäjien kanssa tunnistettiin tulevaisuuden kehittämiskohteiksi. Konkreettisina kehittämisideoina ehdotettiin uusia koulutussisältöjä, tapahtumia ja oppimisympäristöjä, joissa kestävä kehitys näkyy käytännön tasolla. Yhteistyön avulla voidaan lisätä tietoisuutta kestävästä kehityksestä, kehittää uusia opintosisältöjä ja hyödyntää paremmin paikallisia vahvuuksia, kuten luontoa ja kulttuuriperintöä. Oppilaitoksilla nähdään olevan tärkeä rooli mm. kotoutumisen edistämisessä ja yhteistyön kehittämisessä sote- ja työllisyyspalvelujen kanssa eri ryhmien osallisuuden vahvistamiseksi. Myös kaupunkien ja viranomaisten kanssa toivotaan yhteistyötä ja tukea, jotta esimerkiksi liikuntapaikat, -tapahtumat ja -reitit suunnitellaan ja toteutetaan kestävästi.

3. KESKEISET HAVAINNOT JA KEHITTÄMISTARPEET

Vapaan sivistystyön arvopohja on vahvasti kiinnittynyt kestävään kehitykseen. Se luo hyvät mahdollisuudet oppilaitoksille sekä toimeenpanna kestävää kehitystä kokonaisvaltaisesti oppilaitoksen sisällä että vahvistaa niiden asemaa ja toimijuutta osana ympäröivää yhteiskuntaa.

Selvityksestä kävi ilmi, että kestävä kehitys koetaan osaksi vapaan sivistystyön oppilaitosten keskeisiä arvoja. Kestävä kehitys on osa sivistystä, ja oppilaitoksilla on merkittävä rooli elinikäisen oppimisen edistäjänä: toimeenpanija toteuttaa kestävää kehitystä niin opetussuunnitelmien, opetuksen ja kurssitarjonnan kuin käytännön toimienkin kautta. Kysely osoittaa, että kestävä kehitys näkyy oppilaitosten toiminnassa monipuolisesti mutta että oppilaitokset kokevat tarvitsevänsä tukea ja esimerkkejä sen tuomiseksi systemaattisemmin osaksi suunnittelua ja käytännön toteutusta. Koko vapaan sivistystyön osalta yhteisvaikutusta kestävä kehityksen edistämiseksi on mahdotonta arvioida tämän aineiston perusteella.

Kulttuurinen ulottuvuus nousi kaikkein merkittävimmäksi kestävä kehityksen osa-alueeksi. Sivistyksen edistäminen ja kansalaistaitojen vahvistaminen, jotka ovat vapaan sivistystyön ydintä, mainittiin suurimmassa osassa vastauksista. Myös sosiaalisen kestävyys edistäminen näkyy vastauksissa tavoitteena viedä opetus lähelle ihmisiä. Taloudellisuus näkyy käytännön tekoina niin kurssien materiaalihankinnoissa kuin kierrätyksessäkin. Sekä koronapandemia että valtion rahoituksen leikkaukset ovat pakottaneet useat oppilaitokset tehostamaan toimintaansa. Ympäristönäkökulma konkretisoituu vahvasti jätteen käsittelyyn ja energiatehokkuuden parantamiseen. Tällä osa-alueella on vielä paljon mahdollisuuksia parantaa oppilaitosten kestävyttä mm. oman hiili- ja luontojalanjäljen pienentämisessä, päästöjen kompensoinnissa ja oman hiilikädenjäljen kasvattamisessa. Muita kehittämistarpeita ovat sosiaalisen vastuun syventäminen ja hallinnollisissa prosesseissa esimerkiksi toimitusketjujen vastuullisuuden vahvistaminen.

Kestävä kehityksen huomioiminen oppilaitoksen toiminnassa koetaan hyödylliseksi. Erityisesti sen koetaan vahvistavan arvoja ja koulutuksen laatua, rakentavan parempaa maailmaa, vahvistavan kansalaisten perustaitoja, kasvattavan osallisuutta ja lisäävän yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa. Merkitystä on myös kokemuksellisuuden ja merkityksellisyyden vahvistumisella, oikeudenmukaisuuden lisäämisellä ja oppilaitoksen mission ja vision toteuttamisella.

Konkreettisemmasta näkökulmasta kestävä kehitys koetaan hyödylliseksi, koska se on tuonut kustannussäästöjä ja auttanut varmistamaan toimintaa myös tulevaisuudessa. Se on auttanut kehittämään toimintoja ja prosesseja kestävämmiksi ja lisännyt työtyytyväisyyttä. Kestävä kehitys on myös edistänyt asiakastytytyväisyyden, brändiarvon ja maineen kasvattamista sekä kestävä kehityksen laajentamista uusille kohderyhmille.

Vähiten hyötyjä vastaajat näkivät myynnin tai taloudellisen arvon kasvattamisessa tai kilpailukyvyyn parantamisessa. Myöskään laajojen kohderyhmien, opiskelijamäärien tai työntekijöiden määrän kasvattamista ei ole koettu hyödylliseksi. Alhaiset pistemäärät saivat myös riskienhallinta ja innovaatioiden tekeminen.

Vastaajista suurin osa on sitä mieltä, että kestävä kehitys on heillä ohjaavana periaatteena. Oppilaitosten tavat toimeenpanna sitä kuitenkin eroavat suuresti. Vastaajien mukaan henkilökunnalla ja myös opiskelijoilla on ollut mahdollisuus vaikuttaa siihen, miten kestävä kehitystä toteutetaan oppilaitoksissa. Toimintatapojen koetaan kasvattaneen sitoutumista, mutta samalla monet oppilaitokset

tunnistavat edelleen tarpeen systemaattisempaan suunnitteluun ja koulutuksen lisäämiseen kestävä kehityksen teemoista.

Paljon työtä on vielä raportoinnin ja arvioinnin kehittämisessä. Lähes kolmannes vastasi, että eivät raportoi lainkaan kestävästä kehityksestä. Arvioinnin osalta käytössä on laaja joukko erilaisia standardeja tai viitekehyksiä ja arviointien aikaväli vaihtelee suuresti.

Viestintä on keskeinen työkalu kestävä kehityksen toteutumisessa. Kestävä kehitys on abstrakti käsite, ja sen konkretisoiminen läpileikkaavasti ja systemaattisesti vaatii asian purkamista kaikkeen arjen työhön. Oppilaitokset viestivät vastausten perusteella kestävästä kehityksestä hyvin henkilökunnan ja opiskelijoiden keskuudessa, mutta ulospäin suuntautuvaa viestintää tulee lisätä. Helposti näkyvän toiminnan, kuten jätteiden lajittelun tai kierrätyksen ohella, viestintää pitäisi käyttää välineenä avata pitkäjänteistä ja kaiken läpileikkaavaa toimintaa. Viestinnällä on myös merkittävä rooli vaikutusten ja tulosten selkosanaaisessa esittämisessä.

Oppilaitosten voimavarat menevät käytännön toiminnan suunnitteluun ja toimeenpanoon. Vastausten perusteella kävi ilmi, että parhaillaan yleisessä keskustelussa olevat asiat, kuten taloudellinen tilanne ja epävakaa toimintaympäristö, näkyvät myös vastausten painotuksissa.

Abstraktimmat teemat, kuten luontokadon hillintä ja ilmastonmuutokseen sopeutuminen tai ihmisoikeuksien puolustaminen, koetaan haastavina aiheina ja niiden konkreettinen toteuttaminen osana arkea kaipaavaa sekä tukitoimia että sanoitusta niin oppilaitosten sisällä kuin ulkopuolellakin. Henkilökunnan osaamista tulee lisätä niin näissä kuin teknisemmissäkin asioissa, kuten alihankintaketjujen avaamisessa.

Aineiston perusteella esiin nousevat seuraavat kehittämistarpeet:

- **Suunnitelmallisuutta tarvitaan lisää, jotta kestävyystyö on vaikuttavaa.** Oppilaitokset ovat pääsääntöisesti motivoituneita toimimaan kestävä kehityksen edistämiseksi ja toimeenpanemaan omalta osaltaan kestävä kehitystä. Vastajat kuitenkin kantavat huolta suunnitelmallisen ja systemaattisen toimeenpanon toteuttamisesta, koska sen pelätään lisäävän työkuormaa merkittävästi. Tarvitaan konkreettisia, helposti sovellettavia ohjeita kestävä kehityksen suunnitteluun ja toteutukseen. Kestävä kehityksen seuranta- ja arviointimenetelmiin toivotaan selkeyttä. Oppilaitosten ylläpitäjillä on keskeinen rooli vahvistaa kestävä kehityksen merkitystä oppilaitosten strategioissa ja varmistaa riittävät resurssit toimeenpanon ohella myös seurantaan. Systemaattinen ja järjestelmällinen kestävyysuunnitelma vahvistaa myös hyvän hallinnon toteutumista.
- **Kestävä kehityksen toiminnasta viestiminen niin sisäisesti kuin ulospäin lisää oppilaitosten lisäarvoa.** Kestävä kehitys mielletään monissa oppilaitoksissa itsestään selvänä arvona ja toimenpiteenä. Opiskelijat tai yhteistyökumppanit eivät kuitenkaan välttämättä tiedä asiasta. Arvojen ja toimintatapojen avaaminen ja niistä kertominen vahvistavat identiteettiä, lisäävät oppilaitoksen lisäarvoa ja voivat parantaa sen asemaa yhteisöissä, tehostaa toimintaa ja tuoda merkittäviä säästöjä.
- **Myös taloudellinen kestävyys vahvistaa kokonaiskestävyyttä.** Viime aikojen taloudelliset leikkaukset ovat vaikuttaneet osaan oppilaitoksista merkittävästi. Selvityksessä kysyttiin oppilaitosten kestävyysnäkömyksiä myös myynnin, taloudellisen arvon, kilpailukyvyn ja kohderyhmien kasvattamisen näkökulmasta. Niitä ei arvioitu merkittäviksi alueiksi taloudellisen kestävyuden osalta. Kuitenkin liittämällä niihin kestävä kehityksen ulottuvuus, kuten kestävä kulutus ja kierätykset sekä riskienhallinta ja innovaatiot, voivat oppilaitokset parantaa sekä omaa taloudellista

kestävyyttään että tukea opiskelijoiden kykyä toimia kestävämmiin. Selvityksen mukaan esimerkiksi taloustaitoja vahvistavien koulutusten järjestäminen toteutui vain alle neljänneksessä oppilaitoksista (23,2 prosenttia).

- **Oppilaitoksilla on merkitys ilmastonmuutoksen torjuna.** Ympäristöllinen kestävyys näkyy vastauksissa melko kapeasti. Oppilaitoksista lähes kaikki mainitsevat jätteiden kierrätyksen konkreettisina toimenpiteinä, mutta ympäristöllinen kestävyys on paljon muutakin. Ympäristöolotuvuuden vahvistaminen osana kokonaisvaltaista ja mitattavaa suunnitelmaa tukee oppilaitosten työtä ilmastonmuutokseen sopeutumisessa. Oppilaitokset tavoittavat toiminnallaan laajasti eri väestöryhmiä, ja niillä on mahdollisuus vaikuttaa laajasti oppimisen keinoin luonto- ja hiilikäden jäljen kasvattamiseen.
- **Yhteistyön vahvistaminen ja verkostojen rakentaminen kasvattavat sietokykyä muuttuvassa toimintaympäristössä.** Monet oppilaitokset toimivat jo nyt tiiviissä yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa, mutta selvityksen mukaan myös parannettavaa on vielä paljon. Yhteistyön laajentaminen muiden yhteiskunnan toimijoiden, kuten yritysten, kansalaisjärjestöjen, tutkijoiden yms. kanssa voi synnyttää uusia innovaatiota, tehostaa toimintoja, tukea paikallista kehitystä ja saada parempaa vaikuttavuutta aikaan.
- **Valtionhallinnon tulee panostaa taloudellisesti kestävä kehityksen vauhdittamiseen.** Oppilaitokset toivovat, että valtiovalta ohjaisi rahoituksella ja hanketyöllä yhä voimakkaammin oppilaitoksia kohti kestävä kehityksen tavoitteita ja yhteistyötä. Lisärahoitusta toivotaan kaikille oppilaitosmuodoille hankkeiden toteuttamiseen, kestävä kehityksen toimintamallien kehittämiseen ja henkilöstön osaamisen vahvistamiseen. Kestävä kehityksen seuranta- ja arviointimenetelmiin toivotaan myös selkeyttä.
- **Tukea toivotaan yhteistyön mahdollistamiseen.** Valtionhallinnon tukea toivotaan yhteistyön lisäämiseksi oppilaitosten välillä, erityisesti alueellisesti ja valtakunnallisesti, mutta myös kansainvälisesti. Keskustelufoorumeilta toivotaan ajankohtaista tietoa ja tutkimuksia opetuksen tueksi, hyviä käytäntöjä, uusia innovaatiota ja verkostoitumista.
- **Systemaattisen vaikuttamistyön lisääminen vapaan sivistystyön merkityksestä on mitä suurimmassa määrin kestävyyskysymys.** Vastaajat toivovat koko sektorin yhteistä vaikuttamistyötä vapaan sivistystyön merkityksen puolesta puhumisessa. Sektorilla on merkittävä rooli elinikäisen oppimisen toteuttajana koko Suomessa. Vaikuttamistoimien lisäksi kaivataan panostusta näkyvyyden lisäämiseen viestinnän ja tapahtumien muodossa.
- **Yhteistyötä ja keskinäistä oppimista eri vapaan sivistystyön toimijoiden kesken pidetään tärkeänä.** Vastaajat toivovat lisää yhteisiä hankkeita ja oppimispaikkoja, joissa jaetaan hyviä käytäntöjä ja kehitetään kestävä kehityksen toimintaa yhdessä. Erityisesti kaivataan vertaistukea ja yhteisiä koulutuksia, jotka auttaisivat vakiinnuttamaan kestävät käytännöt arkeen.

LÄHTEET

- [Asetus vapaasta sivistystyöstä \(805/1998\)](#)
- [Agenda 2030](#)
- [ePerusteet](#)
- [Laki vapaasta sivistystyöstä \(632/1998\)](#)
- [Opetushallituksen kestävyysraportti 2024](#)
- [Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan kestävän kehityksen linjaus \(2020\)](#)
- [Opetus- ja kulttuuriministeriön strategia 2030](#)
- [Opetus- ja kulttuuriministeriön ja Opetushallituksen vuosia 2024–2027 koskeva tulossopimus](#)
- [Vapaa sivistystyö - ePerusteet](#)
- [Vapaa sivistystyö - koulutukset ja osallistuneet - aikasarja.xlsb](#)
- [Vapaa sivistystyö - osallistuneet - vst oppilaitostyyppi - aikasarja.xlsb](#)
- [Vapaa sivistystyö. Kansalliset perustaitojen osaamismerkkit](#)
- [Vastuullinen kuluttaminen: Ympäristö- ja energiamerkkit | Kuluttajaliitto](#)
- [Viisas liikkuminen - HSY Ilmastoinfo](#)

Vapaan sivistystyön oppilaitosten kestävän kehityksen nykytila

Tällä selvityksellä kartoitetaan suomalaisten vapaan sivistystyön oppilaitostennykyistä toimintaa kestävän kehityksen toimeenpanijoina, kerätään innostavia esimerkkejä ja tunnistetaan kehittämiskohteita sekä laaditaan suosituksia kestävän kehityksen vahvistamiseksi.

Mikäli oppilaitoksen ylläpitäjällä on lupa useamman vapaan sivistystyön oppilaitoksen ylläpitämiseen, pyydämme vastaamaan kunkin oppilaitoksen osalta omalla lomakkeellaan. Kyselyn vastaamiseen menee arviolta noin 20–30 minuuttia. Kiitos jo etukäteen vastauksistanne!

Selvityksen toteuttaa Finnsus Oy. Selvityksen vastuuhenkilö on Rilli Lappalainen (rilli.lappalainen@finnsus.fi, puh. 0505613456), jolta voi tarvittaessa kysyä lisätietoja.

Kestävän kehityksen määritelmä tässä yhteydessä:

Kestävä kehitys tarkoittaa kehitystä, joka turvaa nykyisille ja tuleville sukupolville hyvät elämisen mahdollisuudet. YK:n kestävän kehityksen tavoiteohjelma Agenda 2030 tähtää äärimmäisen köyhyyden poistamiseen sekä kestävään kehitykseen, jossa otetaan ympäristö, talous ja ihminen tasavertaisesti huomioon. Ohjelman kantava periaate on, että ketään ei jätetä kehityksessä jälkeen.

Kestävä kehitys on kehitystä, joka tyydyttää nykyhetken tarpeet viemättä tulevilta sukupolvilta mahdollisuutta tyydyttää omat tarpeensa. Sen peruselementeiksi ovat muotoutuneet ekologinen, taloudellinen sekä sosiaalinen ja kulttuurinen kestävyys. Kestävän kehityksen tavoitteet tähtäävät siihen, että ihmiset oppivat elämään sopusoinnussa luonnon ja toistensa kanssa.

Kestävään kehitykseen liittyy olennaisesti ajatus maapallon rajoista. Ihmisen toiminta on sopeutettava maapallon luonnonvaroihin ja luonnon kantokykyyn.

Tämän selvityksen kohdalla asiaa tarkastellaan oppilaitoksen näkökulmasta. Oppilaitosten käyttämät termit vastuullisuus, kestävyys, kestävä toiminta tai kestävä tulevaisuus ymmärretään tässä kyselyssä tarkoittavan samaa asiaa kuin kestävä kehitys.

Taustatiedot

Vastaajan nimi * _____

Tehtävänimike * _____

Sähköposti * _____

Oppilaitoksen nimi * _____

Ketkä muut osallistuivat vastaamiseen? Kirjaa vastaamiseen osallistuneiden nimet ja tehtävänimikkeet.

Oppilaitosmuoto *

- ☐ Kansalaisopisto
- ☐ Kansanopisto
- ☐ Kesäyliopisto
- ☐ Liikunnan koulutuskeskus
- ☐ Opintokeskus

Kuvaa 1–3 sanalla kestävää kehitystä oppilaitoksessanne. *

Toimitaanko oppilaitoksessanne suunnitelmallisesti kestävän kehityksen edistämiseksi? *

- ☐ Kyllä, meillä on erillinen kestävän kehityksen suunnitelma.
- ☐ Kyllä, meillä on kestävän kehityksen suunnitelma osana muuta suunnitelmaa.
- ☐ Kyllä, mutta meillä ei ole erillistä suunnitelmaa.
- ☐ Ei. Miksi ei? _____

Jos teillä on kestävän kehityksen suunnitelma, mikä seuraavista vaihtoehdoista kuvaa parhaiten oppilaitoksen kestävän kehityksen suunnittelua?

- ☐ Oppilaitoksella on suunnitelma, joka on laadittu yhteistyössä oppilaitoksen henkilöstön ja opiskelijoiden tai heidän edustajiensa kanssa.
- ☐ Oppilaitoksella on suunnitelma, mutta sitä ei ole laadittu yhteistyössä henkilöstön kanssa.
- ☐ Oppilaitoksella on suunnitelma, mutta sitä ei ole laadittu yhteistyössä opiskelijoiden kanssa.
- ☐ Oppilaitos noudattaa ylläpitäjän oppilaitokselle laatimaa suunnitelmaa.
- ☐ Muu. Mikä? _____

Onko oppilaitoksessanne nimetty kestävän kehityksen vastuuhenkilö? *

- ☐ Kyllä. Vastuuhenkilönä on: (Kirjaa vain tehtävänimike, ei henkilön nimeä.)

- ☐ Ei

Kuka tai ketkä toimeenpaneuvat käytännössä kestävää kehitystä oppilaitoksessanne? *

- ☐ Koko henkilökunta
- ☐ Vain tietyt henkilöt. Ketkä? (Kirjaa vain tehtävänimikkeet.)

- ☐ Ei kukaan

Kestävä kehitys oppilaitoksen toiminnassa

Miten kestävä kehitys näkyy toiminnassanne? Voit valita useamman vaihtoehdon. *

- ☐ Toteutamme kokonaisvaltaisesti kestävää kehitystä toiminnassamme.
- ☐ Toteutamme kestävää kehitystä osassa toimintaamme. Kuvaa tarkemmin missä osatoiminnoissa:

-
- ☐ Noudatamme normeja, standardeja ja lainsäädäntöä.
 - ☐ Kestävä kehitys ei liity toimintaamme.

Minkälaisia hyötyjä oppilaitoksenne tavoittelee kestävä kehityksen toimenpiteillä?

Voit valita useamman vaihtoehdon. *

- ☐ Arvojen vahvistaminen
- ☐ Asiakastyytyväisyyden kasvattaminen
- ☐ Brändiarvon ja maineen kasvattaminen
- ☐ Innovaatioiden tekeminen
- ☐ Kansalaisten perustaitojen vahvistaminen
- ☐ Kestävän kehityksen laajentaminen uusiin kohderyhmiin
- ☐ Kilpailukyvyn parantaminen
- ☐ Kokemuksellisuuden ja merkityksellisuuden vahvistuminen
- ☐ Koulutus- ja palveluvalikoiman laajentaminen
- ☐ Koulutusten sisältöjen ja laadun kehittäminen
- ☐ Kustannussäästöt
- ☐ Laadukkaan koulutuksen järjestäminen
- ☐ Laajojen kohderyhmien saavuttaminen
- ☐ Mission ja/tai vision toteuttaminen
- ☐ Myynnin kasvattaminen
- ☐ Oikeudenmukaisuuden lisääminen
- ☐ Opiskelijamäärien kasvattaminen
- ☐ Osallisuuden kasvattaminen
- ☐ Paremman maailman rakentaminen
- ☐ Riskienhallinta
- ☐ Sidosryhmien luottamuksen vahvistaminen
- ☐ Taloudellisen arvon kasvattaminen
- ☐ Tasa-arvon lisääminen
- ☐ Toiminnan varmistaminen tulevaisuudessa
- ☐ Toimintojen ja prosessien kehittäminen
- ☐ Työntekijöiden houkuttelu
- ☐ Työtyytyväisyyden lisääminen
- ☐ Uusien kumppanuuksien luominen
- ☐ Yhdenvertaisuuden lisääminen
- ☐ Muu mahdollinen hyöty. Mikä? _____

Mitä kestävyystoimenpiteitä oppilaitoksessanne on tehty ympäristönäkökulmasta?

Voit valita useamman vaihtoehdon. *

- ☐ Energian käytön vähentäminen
- ☐ Energiatehokkuuden parantaminen
- ☐ Fossiilisten energialähteiden korvaaminen uusiutuvilla energialähteillä tai siirtyminen niistä pois
- ☐ Hiili- tai ympäristöjalanjäljen määrittäminen *)
- ☐ Hiili- tai ympäristökädenjäljen määrittäminen **)
- ☐ Ilmastonmuutoksen vaikutuksiin sopeuttaminen
- ☐ Investoiminen puhtaampiin ratkaisuihin
- ☐ Jätteiden lajittelu
- ☐ Kasvisruoan tarjoaminen
- ☐ Kestävää kehitystä edistäviä tuote- tai palveluinnovaatioita
- ☐ Korjausrakentaminen
- ☐ Luontojalanjäljen määrittäminen ***)
- ☐ Lähiruoan tarjoaminen
- ☐ Materiaalin tai veden käytön vähentäminen
- ☐ Päästöjen kompensointi
- ☐ Päästölaskennan tekeminen
- ☐ Ruokahävikin vähentäminen
- ☐ Uudisrakentaminen
- ☐ Viisaan liikkumisen edistäminen ****)
- ☐ Yhteiskunnalliseen keskusteluun osallistuminen tai niiden järjestäminen
- ☐ Ympäristöhaittojen poistaminen (esim. vieraslajikasvustojen)
- ☐ Ympäristösertifikaatin hakeminen
- ☐ Ympäristötietoisuuden lisääminen
- ☐ Muu. Mikä? _____

*) Hiilijalanjälki mittaa tuotteen tai toiminnan elinkaaren aikana syntyviä kasvihuonekaasupäästöjä.

**) Hiilikädenjälki kuvaa positiivisia ilmastovaikutuksia, joita voidaan saavuttaa esimerkiksi korvaamalla vanha tuote tai palvelu uudella.

***) Luontojalanjälki kuvaa ihmisen toiminnan vaikutusta luonnon monimuotoisuuteen ja erityisesti lajikatoon.

****) Viisaalla eli kestäväällä liikkumisella tarkoitetaan ympäristön ja yhteiskunnan kannalta kestäviä kulkutapoja, jotka ovat myös taloudellisia, sujuvia ja turvallisia sekä liikkujan terveyttä ja hyvinvointia edistäviä. Ensisijaisia valintoja ovat kävely, pyöräily ja joukkoliikenne. Jos henkilöauton käyttö on tarpeen, kannattaa suosia autojen yhteiskäyttöä, kimppakyytejä, liityntäpysäköintiä, vähäpäästöisiä autoja ja taloudellista ajotapaa. Viisaaseen liikkumiseen kuuluu myös liikkumistarpeen vähentäminen etätyön, etäkokousten ja sähköisen asioinnin avulla.

Mitä kestävyystoimenpiteitä oppilaitoksessanne on tehty sosiaalisesta näkökulmasta?

Voit valita useamman vaihtoehdon. *

- ☐ Asiakasyksityisyyden varmistaminen
- ☐ Eriarvoisuuden vähentäminen koulutuksessa
- ☐ Henkilöstön monimuotoisuuden tukeminen
- ☐ Ihmisoikeusriskien analyysi ja huolellisuusvelvoitteiden täyttäminen (due diligence)
- ☐ Kiusaamisen ehkäiseminen
- ☐ Koulutus ja tuki työntekijöiden taitojen parantamiseksi
- ☐ Lapsi- ja pakkotyön vastainen toiminta
- ☐ Merkityksellisyiden kokemuksen vahvistaminen
- ☐ Opiskelijoiden moninaisuuden tukeminen
- ☐ Opiskelijoiden sosiaalisten ja/tai alueellisten erojen kaventaminen
- ☐ Oppilaitoksen ympäristön viihtyisyyden parantaminen
- ☐ Paikallisten ja lähiyhteisöjen tukeminen
- ☐ Paikallisten ja lähiyhteisöjen osallistaminen
- ☐ Saavutettavuuden lisääminen
- ☐ Sosiaalisen yhteenkuuluvuuden parantaminen
- ☐ Sukupuolten tasa-arvon lisääminen
- ☐ Syrjäytymisen ehkäiseminen
- ☐ Työntekijöiden hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden parantaminen
- ☐ Uudet rekrytoinnit kestävän kehityksen eteenpäin viemiseksi
- ☐ Yhdenvertaisuuden ja yhdenvertaisten mahdollisuuksien tukeminen
- ☐ Yhteisön terveyden, turvallisuuden ja hyvinvoinnin parantaminen
- ☐ Muu. Mikä? _____

Mitä kestävyystoimenpiteitä oppilaitoksessanne on tehty kulttuurisesta näkökulmasta?

Voit valita useamman vaihtoehdon. *

- ☐ Kansalaisten perustaitojen vahvistaminen
- ☐ Kestävän kulutuksen ja kuluttajatiedon vahvistaminen
- ☐ Kulttuurihistorian vaaliminen
- ☐ Kulttuuriperinteiden vaaliminen
- ☐ Kulttuurisen saavutettavuuden edistäminen
- ☐ Monikulttuurisuuden edistäminen
- ☐ Paikkakunnalle kotouttaminen
- ☐ Sivistyksen edistäminen
- ☐ Suvaitsevaisuuden edistäminen
- ☐ Taiteen edistäminen
- ☐ Muu. Mikä? _____

Mitä kestävyystoimenpiteitä oppilaitoksessanne on tehty hallinnollisesta ja taloudellisesta näkökulmasta? Voit valita useamman vaihtoehdon. *

- ☐ Alihankinnan ja / tai toimitusketjun auditointi
- ☐ Hankerahoituksen hakeminen
- ☐ Henkilöstön taloustaitojen vahvistaminen
- ☐ Hyvän hallinnon periaatteet
- ☐ Kestävyyskriteereiden käyttö osto- ja hankintapäätöksissä
- ☐ Kuljetusten optimointi
- ☐ Rakennusten korjaus ja kunnossapito
- ☐ Taloustaitoja vahvistavien koulutusten järjestäminen
- ☐ Tavaroiden uudelleenkäyttö
- ☐ Tavaroiden vuokraus ja lainaus
- ☐ Tavaroiden yhteiskäyttö
- ☐ Tilojen käyttöasteen ja monikäytön lisääminen
- ☐ Vastuullisen johtamisen vahvistaminen
- ☐ Muu. Mikä? _____

Miten opetussuunnitelmissa ja koulutuksen sisällöissä näkyy kestävä kehitys?

Voit valita useamman vaihtoehdon. *

- ☐ Meillä on erillinen kestävä kehityksen opetussuunnitelma.
- ☐ Kestävä kehitys on integroitu opetussuunnitelmaan.
- ☐ Meillä on erillisiä kestävä kehityksen opintoja tai kursseja.
- ☐ Meillä on kestävä kehitys integroituna muuhun opinto- tai kurssitoimintaan.
- ☐ Kestävä kehitys ei näy opetussuunnitelmassamme.
- ☐ Kestävä kehitys ei näy opinto- tai kurssitarjonnassamme.
- ☐ Muu. Mikä? _____

Kuvaile, miten oppilaitoksessanne toteutetut koulutukset suorasti tai epäsuorasti kehittävät opiskelijoiden kestävä kehityksen osaamista. *

Raportointi ja seuranta

Miten ja minne/kenelle raportoitte kestävä kehityksen työstänne? *

Miten usein kestävän kehityksen suunnitelmienne toimivuutta arvioidaan?

Mitkä kestävän kehityksen viitekehykset ja standardit vaikuttavat oppilaitoksenne toimintaan?
Voit valita useamman vaihtoehdon.

- ☐ 2030 Agenda ja kestävän kehityksen tavoitteet (SDGt)
- ☐ Ekokompassi
- ☐ Green Key
- ☐ ISO-standardit
- ☐ OKKA-säätiön sertifikaatti
- ☐ Sustainable Travel Finland - merkki
- ☐ Vihreä lippu
- ☐ Ympäristömerkit (Vastuullinen kuluttaminen: Ympäristö- ja energiamerkit | Kuluttajaliitto)
- ☐ Muu. Mikä?

*) Vastuullinen kuluttaminen: Ympäristö- ja energiamerkit,
Kuluttajaliitto:

<https://www.kuluttajaliitto.fi/materiaalit/vastuullinen-kuluttaminen-ymparisto-ja-energiamerkit/>

Miten teette kestävän kehityksen toimia näkyväksi?

1. Oppilaitoksen sisällä henkilöstölle:

2. Oppilaitoksen sisällä opiskelijoille:

3. Asiakkaille:

4. Opiskelijarekrytoinnissa:

5. Ylläpitäjän hallitukselle tai sitä vastaavalle taholle:

6. Toimimalla ympäröivän yhteiskunnan kanssa:

7. Yhteistyökumppaneille:

Yhteistyö ja sopeuttaminen toimintaympäristön muutoksiin

Keiden kanssa yhteistyössä oppilaitos harjoittaa kestävän kehityksen toimintaa?

Millaista yhteistyötä toivotte tulevaisuudessa kestävän kehityksen edistämiseksi?

Miten olette sopeuttaneet kestävän kehityksen toimintaanne toimintaympäristön muutokseen (esim. koronapandemia, Venäjän hyökkäys Ukrainaan, valtion rahoituksen leikkaukset)?

Kuinka samaa tai eri mieltä olet seuraavien väittämien kanssa?

	1 täysin eri mieltä	2 jokseenkin eri mieltä	3 ei samaa eikä eri mieltä	4 jokseenkin samaa mieltä	5 täysin samaa mieltä
Oppilaitoksessamme on kestävä kehitys osana ydintoimintojemme ohjeistuksia ja ohjausta.	☐	☐	☐	☐	☐
Oppilaitoksessamme annetaan henkilöstölle mahdollisuus suunnitteluun liittyvää osaamista.	☐	☐	☐	☐	☐

Millaista perehdytystä tai ohjeistusta uudelle henkilöstölle annetaan oppilaitoksen kestävyyssuunnitelmiin kirjattujen tavoitteiden toteuttamiseksi?

Millaisia vaikutuksia kestävän kehityksen suunnitelmien laadinnalla on ollut oppilaitoksen käytäntöihin ja ilmapiiriin?

Tulevaisuusnäkymät

Mitkä seuraavista aihealueista arvioitte lisääntyvän oppilaitoksessanne vuoteen 2030 mennessä?
Voit valita useammann vaihtoehdon. *

- ☐ Alihankintaketjun etiikka
- ☐ Henkilöstön moninaisuus
- ☐ Ihmisoikeudet
- ☐ Ilmastonmuutos
- ☐ Kestävä kuluttaminen
- ☐ Kiertotalous
- ☐ Luonnon monimuotoisuus
- ☐ Opiskelijoiden moninaisuus
- ☐ Yhdenvertaisuus
- ☐ Muu. Mikä? _____

Mitä haasteita oppilaitoksellanne on kestävä kehityksen saralla?

Voit valita useamman vaihtoehdon. *

- ☐ Asiakkaiden vaatimukset
- ☐ Hallinnollisen työn lisääntyminen
- ☐ Henkilöstön osaaminen
- ☐ Henkilöstöresurssien riittävyys
- ☐ Kestävän kehityksen sisällyttäminen toimintaan kokonaisvaltaisesti
- ☐ Lisäkustannukset
- ☐ Mainehaitta
- ☐ Mittaaminen ja monitorointi
- ☐ Muiden resurssien riittävyys
- ☐ Opetustilat
- ☐ Rahoituksen riittävyys
- ☐ Sidosryhmien vaatimukset
- ☐ Muu. Mikä? _____

Millaista tukea ja ohjeistusta kestävä kehityksen suunnitteluun ja toimeenpanoon koette tarvitsevanne?*

Kuvaile konkreettisia esimerkkejä kestävä kehityksen toteutumisesta oppilaitoksessanne.
Esimerkkien avulla voimme tuoda esiin monipuolisia tapoja toimeenpanna kestävä kehitystä
vapaan sivistystyön oppilaitoksissa.

Liitä mukaan kestävä kehityksen suunnitelmanne, jos oppilaitoksessanne on sellainen.

Verkkojulkaisu
ISBN 978-952-13-7017-5
ISSN 1798-8926